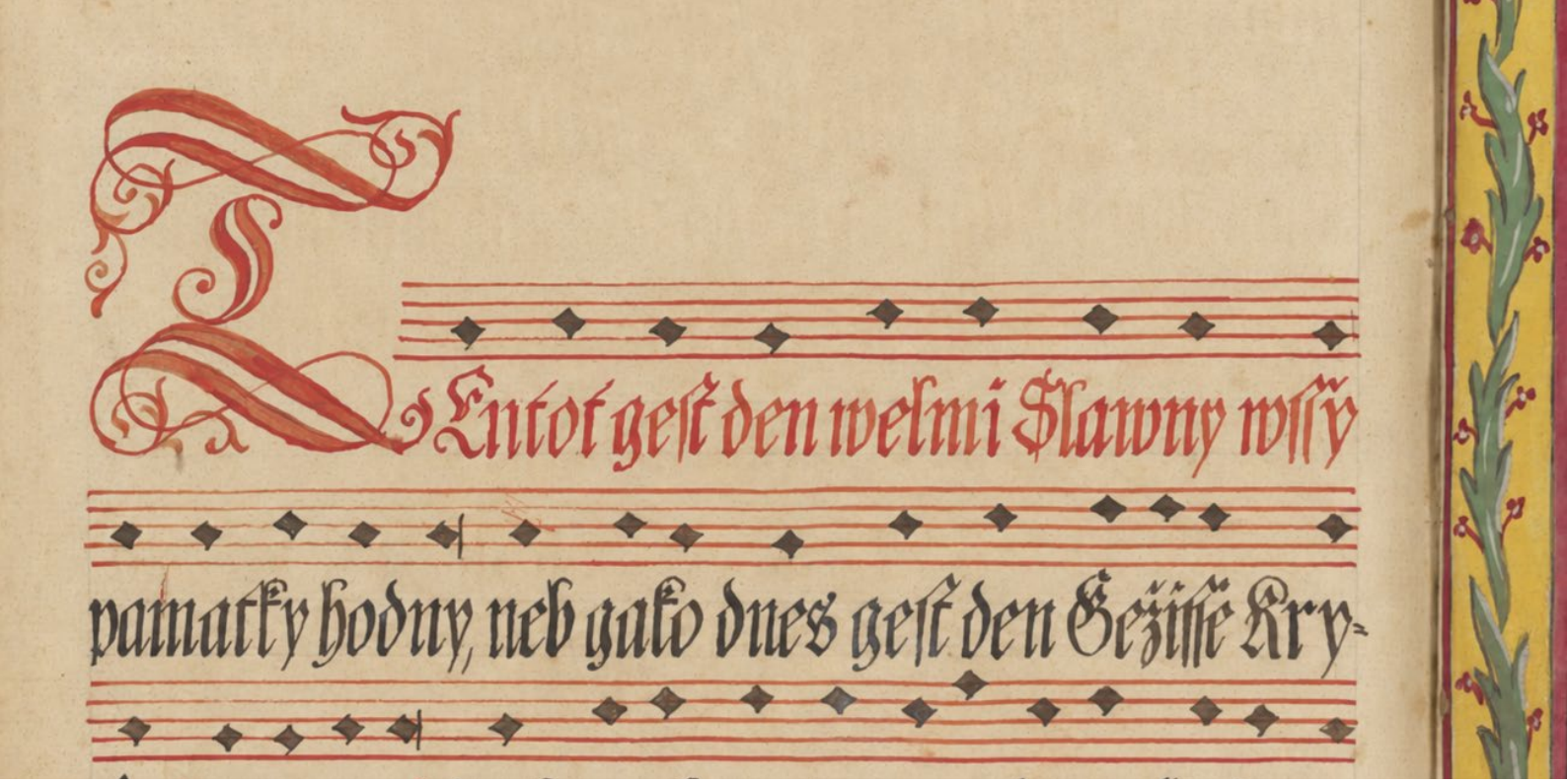

České roráty

a jejich půltisíciletý vývoj v notovaných rukopisech Národního muzea

II. díl: 17.–20. století

Tomáš Slavický

NÁRODNÍ MUZEUM

České roráty a jejich půltisíciletý vývoj v notovaných rukopisech Národního muzea

II. díl: 17.–20. století

Tomáš Slavický

NÁRODNÍ MUZEUM

PRAHA 2026

Kniha vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury České republiky v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2024–2028/20.I.c)

Recenzenti: doc. PhDr. Martin Horyna, Ph.D.
doc. PhDr. Vladimír Maňas, Ph.D.
Vědecký redaktor: PhDr. Dagmar Štefancová

Fotografie a skeny pramenů: Knihovna Národního muzea, České muzeum hudby

Fotografie: David Paroulek, Dagmar Kalousová, Tomáš Slavický
Notosazba: Tomáš Slavický
Překlad résumé: Mark Newkirk
Grafické zpracování: Orbis litera s.r.o.

© Národní muzeum, 2026
© Tomáš Slavický, 2026

ISBN 978-80-7036-899-2 (pdf)

Obsah:

Předmluva 5

XIII. Stíny a výsluní jezuitských kolejí 6
Rorátník kutnohorský, ČMH XXVI B 35 (1671)

XIV. Dlouhá cesta k tištěným rorátníkům 18
Rorate nedělní, KNM II G 17 (1706) jako předloha
k mladoboleslavským tiskům (1735, 1736, 1764, 1812)

XV. Rorate a Salve v barokních kancionálech 27
Český kancionál rektora Václava Šťastného,
KNM V B 19 (1661–1684)

XVI. Vícehlasé formy a jejich nenápadní svědkové 38
Torzo rorátníku v Kancionálu českého literátského
kůru v městě Volyni, KNM IV C 34 (1710)

XVII. Okno na Moravu a ještě dále 45
Cantionale de Tempore, KNM VII G 4 (1761)
a kancionály rožnovského rektora Josefa Rundta

XVIII. Náhled do posledního velkého skriptoria 57
Královéhradecké rorátníky Josefa Padera,
KNM XV A 16 (1784) a další

XIX. Na stopě předloh Pospíšilova prvotisku (1823) 70
Jaroměřský rorátník, KNM II A 3 (1786)
a královéhradecký rorátník Jana Černého, ČMH VI A 38 (1808)

XX. Rorate na vesnických kůrech před polovinou 19. století 84
Zpěvníček z Třebska, ČMH X C 93 (1845)

XXI. Setkávání nových edic a starých rorátníků 95
Rorate literátů přeštických, KNM IV A 6 (1587, 1618)

XXII. „Vzdělání“ rorátů Ferdinandem Lehnerem (1879) 107
Rorate pro Marii Lehnerovou, KNM IV D 74 (Rokycany 1825)

XXIII. Z doby zkracování 123
Hudoucí-libě cytara anjelská (Staročeské Rorate),
ČMH XIV D 339 (1904)

XXIV. Nová redakce pro 20. století 137
Kniha rorátní z Miletína, XVIII E 7 (1807)

Závěrem 160

Prameny a literatura 168

Resumé 188

Úvodem k druhému dílu

České adventní zpěvy zvané Rorate, později roráty, vznikly postupným růstem, který trval do konce 16. století. Tehdy došlo k uspořádání obsáhlého repertoáru do zvláštních sestav pro každý den v týdnu složených z chorálů a písní, které nemají ve vývoji evropské hymnografie obdoby. Tím však proces jejich vývoje neskončil. Pokračování této historie v 17.–20. století je méně známé, rozhodně však není méně zajímavé. Tato publikace je druhým a závěrečným dílem monografie, která dokumentuje půltisíciletý vývoj této součásti české kultury prostřednictvím popisu a interpretace rukopisů ze sbírek Národního muzea v Praze. Navazuje na první díl (14.–17. století), který se zabýval dobou růstu a proměn, z nichž povstaly české roráty v takové podobě, v jaké byly tradovány po tři následující století. Na konci 16. století byl tento celek již natolik rozsáhlý, že pro něj byla zavedena zvláštní forma notované knihy zvaná rorátník, která byla užívána výhradně při adventních jitřních votivách. Jak svědčí renesanční i barokní rorátníky v mnoha regionálních muzeích, byla tato tradice schopná dalšího života a byla v době rekatolizace tolerována, později podporována.

Pokračování této historie je nyní představeno výpověďmi dalších dvanácti rukopisů pocházejících z let 1671–1904. Dokumentují tentokrát jiné stadium vývoje, zahájené dobou nového začátku po skončení třicetileté války. Celek českých rorátů byl v té době již kanonizován a považován za starobylý, v dalších třech staletích pak byl předmětem uchovávání a obnov spojených s oživováním historické paměti. V této době už šlo o tradování repertoáru jako jasně dané struktury, šířené až do počátku 20. století různými formami rukopisného publikování. Pro zpěv rorátů bylo tehdy již nezbytné střídání chorálů a písní, proto jsou dějiny tohoto repertoáru provázány s historií literátských bratrstev.

V této části vývoje se dostává do popředí nový prvek, a tím je společný zpěv v češtině a jeho pamětní funkce, která postupně přerůstala v historické vědomí. To se v proudu dějin plynule proměňovalo, a to od obecných odkazů na starobylost v aktivní zájem o poznání minulosti, který se projevoval snahami tuto minulost napodobovat a oživovat, později též dokumentovat a interpretovat. V poslední fázi vývoje se historismus plynule proměnil v počátky novodobého hymnologického výzkumu. Tento proces se neobešel bez mystifikací a jejich následných dekonstrukcí. Díky tomu mohl repertoár vstoupit do 20. století v podobě „Staročeských rorátů“, založených na komplexním muzikologickém výzkumu Dobroslava Orla.

Novou dobu existence českých rorátů může symbolicky otevřít kutnohorský rorátník z roku 1671, který je opisem starých předloh, možná dokonce náhradou za zničené rorátníky, a nese stopy úprav typických pro cenzuru. Pro ilustraci nástupu nové éry, provázené rekatolizací a centralizací, se mimořádně dobře hodí prostředí upadajícího kdysi slavného horního města s nedávno založenou jezuitskou kolejí. Lícem tohoto prostředí je naděje na obnovu země po pohromách třicetileté války, dobře patrná v soudobých literárních dílech vzniklých v tomto městě. K této naději patřila vůle k uchování odkazu předchozích dob, kterou dobře vyjadřovaly české roráty. Jak se projevily tyto a další dějinné peripetie na písních a chorálech, o nichž je známo, že pocházejí z nejstarších vrstev české duchovní písně? O tom necháme vyprávět dalších dvanáct rukopisů.

XIII.

Stíny a výsluní jezuitských kolejí

Zpívej tedy na čest Bohu a Stvořiteli svému,
blahoslavené Matce Boží Panně Marii,
ó ty slavný město Kuttná Hora!
Zpívej a chválu Bohu vzdej,
však srdečnovroucným pokáním a života napravováním, ó ty milá vlasti,
v tomto svatým čase adventním!

ALEXANDRI, Vavřinec, z předmluvy ke kutnohorskému rorátníku, 1671

Rorátník kutnohorský, ČMH XXVI B 35 (1671)

- Rukopis na papíru, 83 folií, 30 × 20 cm. Vazba původní opravená.
- 1 písař: Vavřinec Alexandri, Kutná Hora 1671, drobné opravy a přelepy.
- Provenience: Kutná Hora, literátské bratrstvo kostela sv. Jakuba. Získáno antikvární koupí, 1953.
- Český rorátník notovaný, nota chorální rombická a černá menzurální. Popis rukopisu a repertoáru viz ŠTEFANCOVÁ 2023,[1] s. 83–88.

[1] ŠTEFANCOVÁ, Dagmar: Rukopisy do roku 1700 v Národním muzeu – Českém muzeu hudby. Praha, Národní muzeum, 2023, s. 83–88.

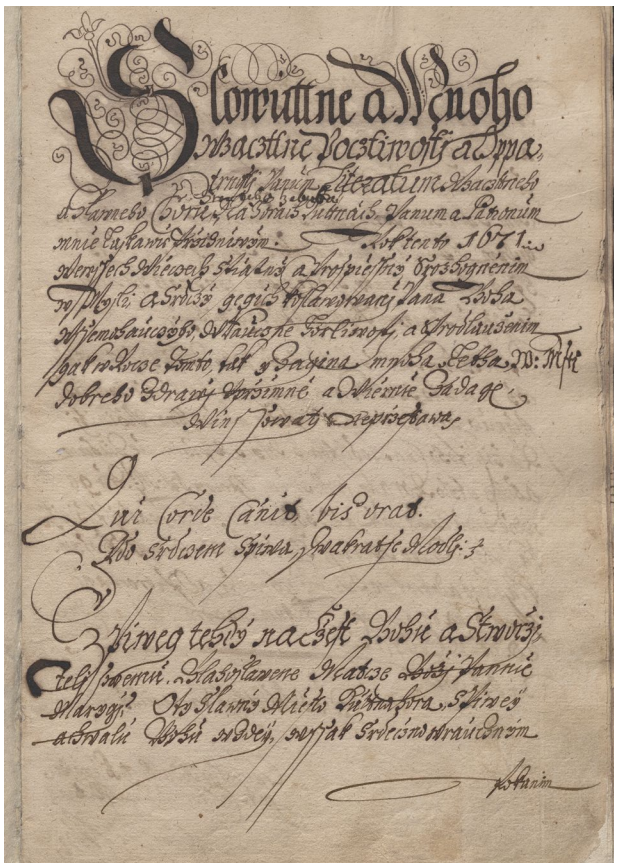

XII.1 Předmluva Vavřince Alexandri

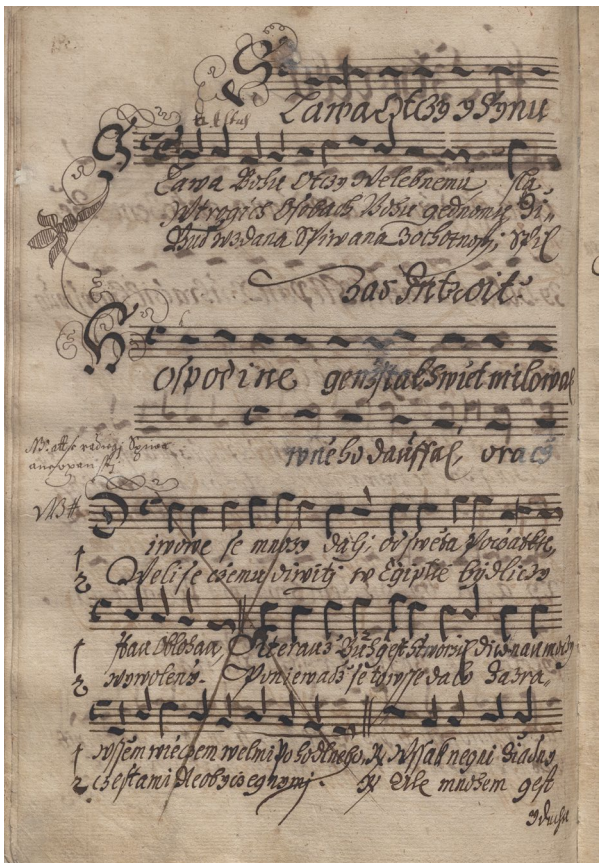

XIII.2 *Ať se raději zpívá a neopouští*. Přípis u přeškrtnuté písně, f. 49v

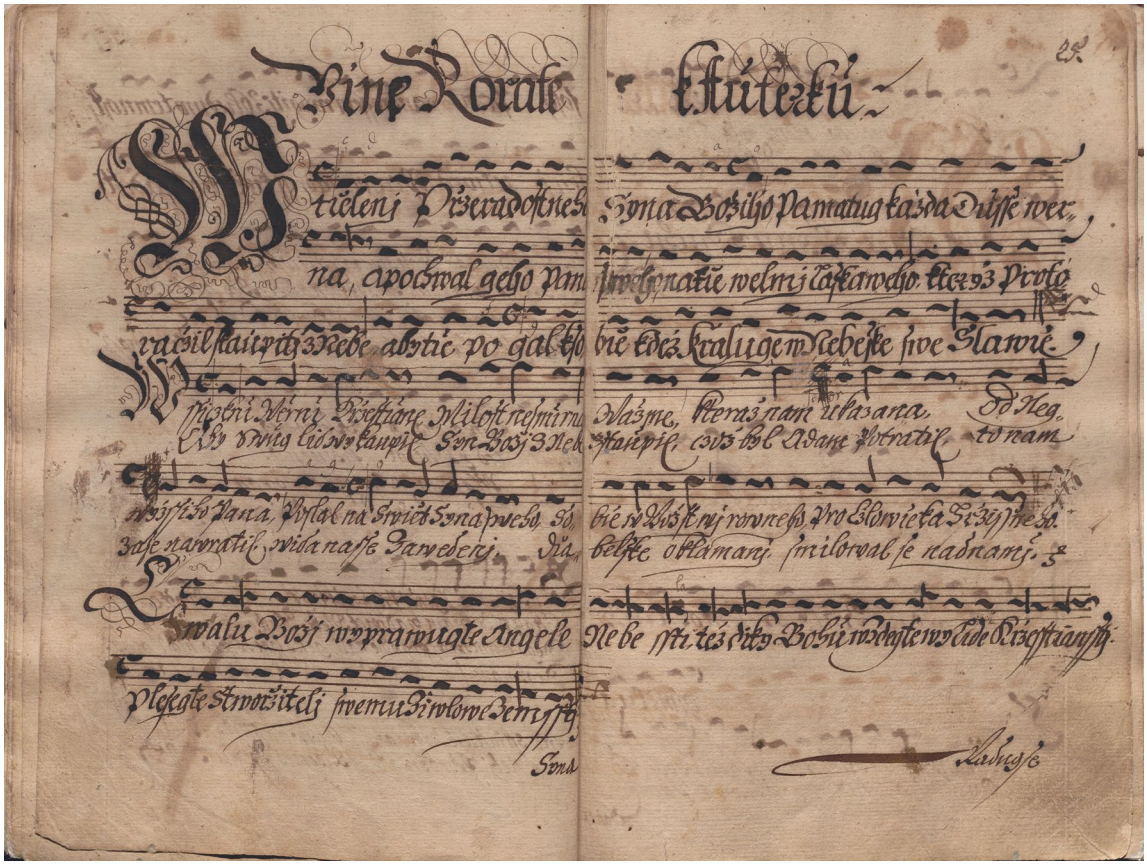

XII.2 Úprava na apertury, typická pro zpěvníky 17. století, *Jiné Rorate k úterku*, f. 24v–25r

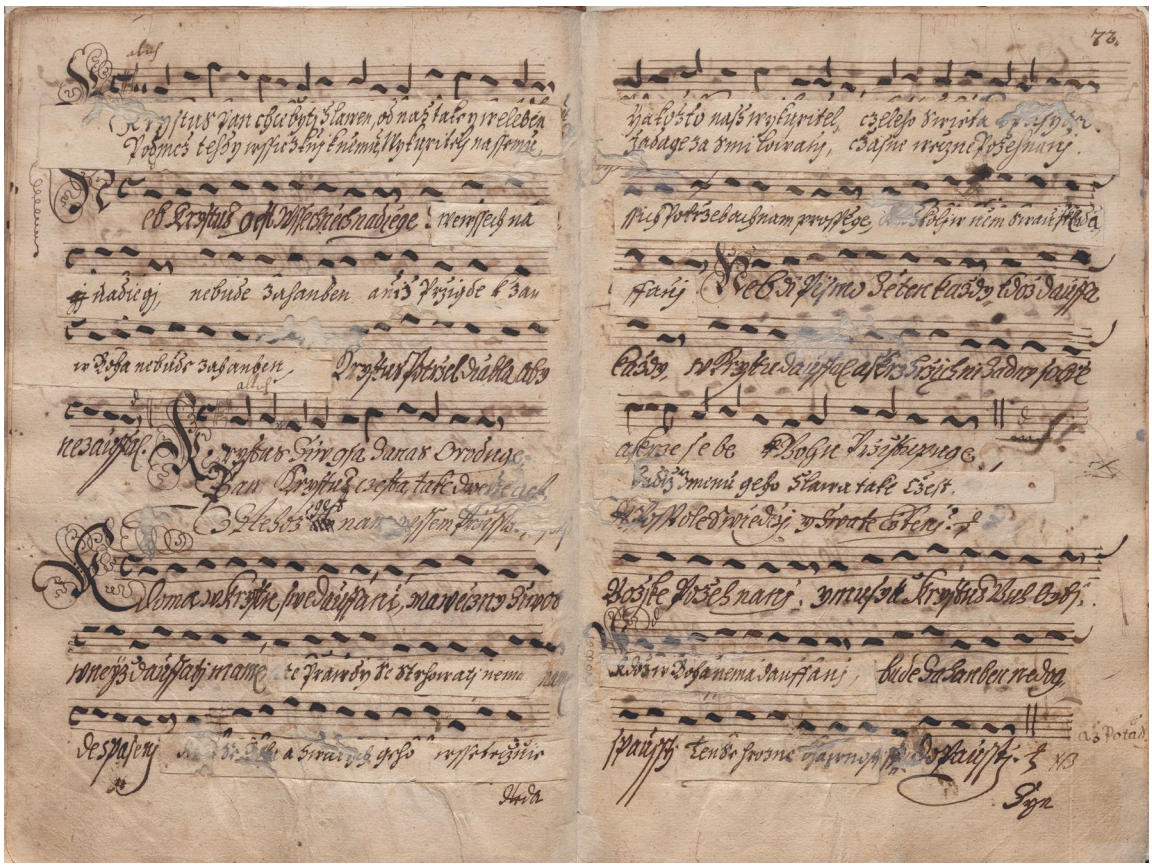

XII.3 Přelepené části textu v páteční proze, f. 71

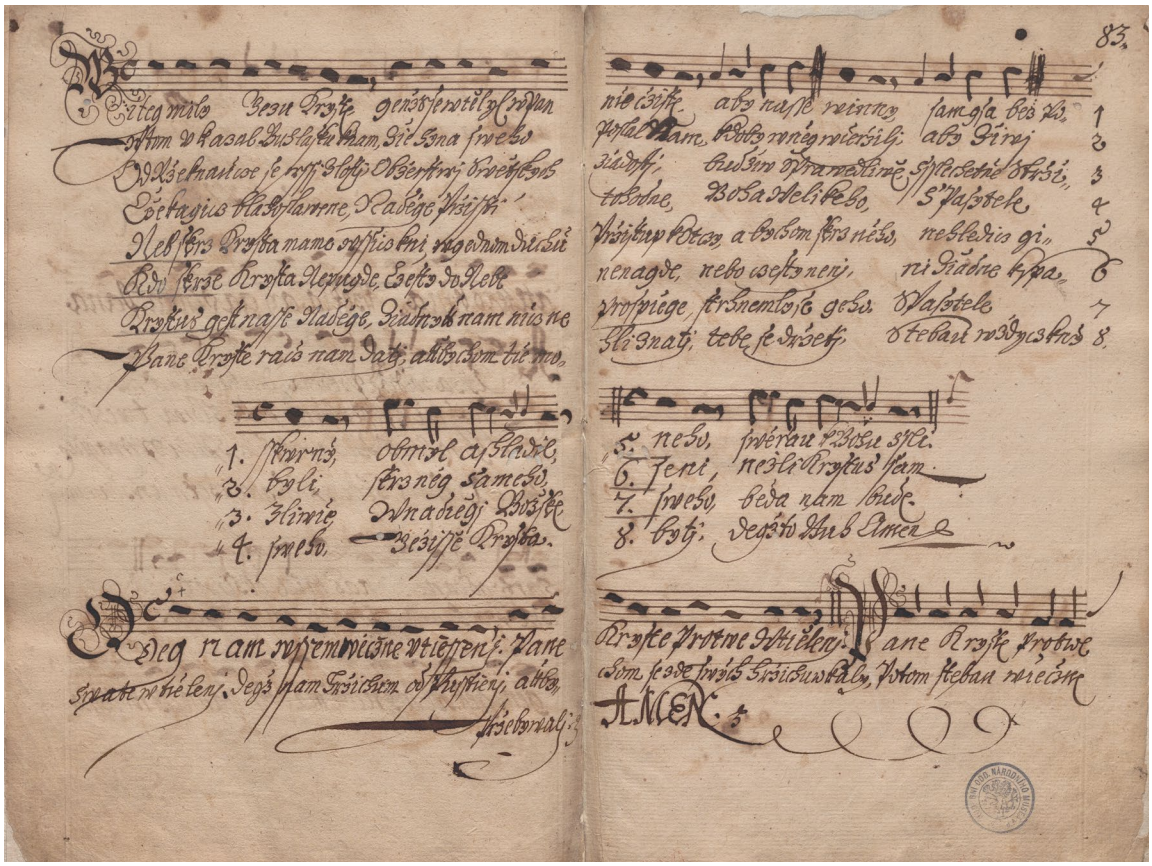

XII.4 Úsporný zápis na aperturu: konec písně je dopsán do dvou sloupců a proznačen číslicemi. Poslední píseň (*Pane Kriste, pro tvé svaté vtělení*) zapsána jen incipitem, f. 82v–83r

Stíny a výsluní jezuitských kolejí

Nová kapitola života českých rorátů se otevírá na stránkách barokních rorátníků. Z nich vysvítá, že dlouhodobá tradice, která v době mnohověří přešla nějakým způsobem do všech konfesních prostředí, žila dále v době rekatolizace. Zdá se, že dějinné obraty se na tradici nijak výrazněji neprojevily – právě naopak, stala se předmětem uchovávání. Ke konci 17. století se literátská bratrstva a český zpěv dočkaly nové podpory. Silná centra pěstování českých rorátů se v téže době vytvořila v městských farních kostelích, které sousedily s jezuitskými kolejemi. Tuto epizodu vývoje dobře reprezentuje český rorátník z Kutné Hory, napsaný kantorem Vojtěchem Alexandri pro zdejší literáty (1671). V rozestavěné barokní koleji, která rostla vedle památného chrámu sv. Barbory, tehdy působily takové literární osobnosti jako básník Bedřich Bridel a jeho kolega Jan Kořínek, který právě pracoval na předním díle českého barokního patriotismu, Pamětech Kutnohorských. Tento rorátník je pozoruhodný také tím, že na některých místech obsahuje opravy textu, které můžeme chápat jako doklad cenzury.

◆ ◆ ◆

Množství barokních rorátníků s různými variantami českých oficií svědčí o tom, že tradice českých rorátů, která byla kdysi v době mnohověří otevřena všem konfesím, šťastně proplula nástrahami dějinných převratů. Jak jsme již mohli vidět na kontextech nejednoho rukopisu, nejpozději na konci 16. století se kdysi příkladné soužití různých konfesí v Českém království proměnilo v boj o politickou moc, který skončil až po záhubných událostech třicetileté války. Jeho vítězi se v českých zemích stali Habsburkové a nové zřízení přineslo zákaz činnosti všech církví s výjimkou katolické.

Při začleňování kostelů a literátských kůrů do hierarchické katolické správy, k němuž došlo po Obnoveném zřízení zemském (1627, 1628), definitivně pak po vestfálském míru (1648), se strážci tradice českých rorátů nemuseli nijak zvlášť obávat nových norem a požadavků. Tato fáze vývoje byla odžita již dříve, a to při provádění liturgických reforem po tridentském koncilu (1545–1663). Staroutrakvisticky smýšlející literáti, kteří ve zmatcích po zrušení kompaktát (1567) a vyhlášení České konfese (1575) dali přednost straně katolické před luteránskou, se tehdy museli smířit s reformami, a ty jejich dědictví nepřály. Přinesly nejen zrušení votivního „menšího oficia“, ale proměnily i zpívanou mešní liturgii v duchu zásadního zkrácení, zpřehlednění a sjednocení. Pokud tedy šlo o uchovávání pozdně středověké liturgické praxe s jejími opulentními zpívanými formami, vykonaly nové římské předpisy v podstatě totéž, o co se již dříve snažily reformační proudy. Místní zvyklosti, které se s jednotnou normou rozcházely, mohly být pěstovány i nadále, pokud získaly zvláštní schválení, nebo obhájily „starobylost“ trvající alespoň dvě staletí.[2]

V Čechách byla tato reforma zahájena poměrně pozdě, neboť pražská provinční synoda, která měla reformní požadavky projednat a uvést do praxe, se sešla až v roce 1605.[3] V jejích textech se

[2] Tento požadavek, uplatňovaný do první poloviny 20. století, kodifikovala bula papeže Pia V. *Qui primum* (1570), která žádala sjednocení liturgie podle římské normy s možnými výjimkami, „*…nisi ab ipsa prima institutione a Sede Apostolica adprobata, vel consuetudine, quae, vel ipsa institutio super ducentos annos Missarum celebrandarum in eisdem Ecclesiis assidue observata sit.*“

[3] Závěry této provinční synody viz *Synodus archidioecesana pragensis* […]. Pragae, typis nigrinianis [Jiří Nigrin], 1605.

jen obecně vyjadřuje schválení votivě Rorate jako „starodávnému obyčeji se zpěvem."[4] V Čechách se nestalo to, co v sousedním Polsku, kde byl vyjednán indult na každodenní Rorate s možností zpívané formy.[5] Snad to bylo dáno vědomím, že charakter českých rorátů se již ocitl značně daleko od počáteční mansionářské matury. Praxe byla převzata s výraznou stopou reformační liturgie, a pro její zachování bylo tedy asi moudřejší vyjádřit jí podporu, aniž by se příliš normativně řešila její forma. Roráty se proměnily ve zpěv v češtině a v novoutrakvistickém období se vzdálily původní struktuře matury. To se v dané situaci mohlo projevit spíše jako výhoda, neboť představy o jejich sladění s jednotnou zpívanou liturgií by byly asi předem ztracené, ale bylo možné zachovat je bez újmy jako lidovou pobožnost při nově definované tiché mši (missa lecta) s lidovou pobožností, případně před ní.

Pro obhajobu českých rorátů a pro jejich přijetí do nově vytvářeného dějinného povědomí byl zásadní vstup jezuitského historika Bohuslava Balbína, který systematicky vyhledával a oživoval doklady „staré víry", od historií poutních míst až po důkazy starobylosti zpěvu. V životopise Arnošta z Pardubic (*Vita Arnesti*, 1664) prokázal a vyargumentoval návaznost praxe na fundaci Karla IV. a Arnošta z Pardubic.[6] Balbínův zájem o obhajobu této tradice pramenil už z toho, že byl rodákem z Hradce Králové a pravnukem primátora Jiřího Balbína z Vorličné († 1589), který je vyobrazen na přední pamětní iluminaci ve zdejším rorátníku (HradR 1585).[7]

Balbínův vstup do diskuse se projevil nejen obhájením kontinuity tradice z doby Karla IV., ale také jejím opřením o autoritu Arnošta z Pardubic. Takovýto pseudoepigrafický postup[8] byl oblíben již ve středověku, a v kultuře českých zemí běžně používán. Podobně, jako byl chorální repertoár zaštítěn autoritou sv. Řehoře a český zpěv propojen s kultem sv. Vojtěcha, nebo se později tradovaly písně jako památky na zakladatelské osobnosti reformace, tak byla paměť českých rorátních zpěvů spojena s prvním pražským arcibiskupem a rádcem „Otce vlasti". Balbínovi se tímto argumentem podařilo vykázat oněch dvě stě let kontinuity, které byly potřebné k ponechání místní tradice „z nepamětného obyčeje" (*ex usu immemorabili*), bez nutnosti žádat o schválení „z obecného povolení" (*ex indulto generali*).[9] Nutné však bylo vyzdvihovat kontinuitu s předhusitskými kořeny, a naopak co nejméně zdůrazňovat nekatolickou minulost, tedy především původ českých textů. Právě to se v dalším vývoji projevilo jako matoucí, především při obnově rorátů v době národního obrození.[10]

Balbínovo nové uchopení tradice přišlo sice dobrých sto let po koncilu a jeho reformách (1545–1563), ovšem do českých poměrů nastoupilo ve správný čas po ukončení třicetileté války (1648), kdy často teprve docházelo k důslednějšímu uplatňování reforem. Nemenší význam mohl mít Balbínův výklad historie literátských bratrstev, odvozené od Arnoštových nadací. Ve druhé polovině 17. století jsme svědky dalšího vývoje, kdy se literátské kůry po počáteční bezradnosti dočkaly podpory a celkem bez potíží byly integrovány do nových forem laických zbožných bratrstev.[11] Obvykle byla bratrstva obnovena neboli „slavně vyzdvižena", přičemž jejich staré artikuly byly jen mírně aktualizovány.[12] Nyní stanovy zdůrazňovaly charitativní činnost (velmi explicitně např. v Polné),[13] jinak zůstal zachován starý charakter bratrstev, jejichž hlavním závazkem byl zpěv matur a rorátů.[14]

---

[4] *„Antiquissimus usus celebrandi cum cantu, per totum Adventum, summo mane, Missam de Beata Virgine, quae Rorate apellatur, laudabilis est, et fidelium devotioni, ac pietati apprime accomodatus. Ideo in omnibus Ecclesiis hujus Metropolis, et Archidioecesis nostrae perpetuo retineri poteris, et observari."* TAMTÉŽ, s. 73–74.

[5] K indultům pro Rorate v polských diecézích v 17.–19. století viz PIKSA, Vincentius: *Directorii Dioecesani Off. div. Comes perpetuus, tanquam Rubricellae supplementum I.* Cracoviae, V. Kornecki, 1877, s. 207–209.

[6] Podrobně viz SLAVICKÝ, Tomáš: *Balbínova „Vita Arnesti" a vývoj českých rorátů.* In: BOBKOVÁ-VALENTOVÁ, Kateřina, Jiří M. HAVLÍK a Karel VITÁK (ed.). *BB400: Ó kráso Země české, vlastenče náš!* Klatovy, Městská knihovna Klatovy, 2021, s. 209–225.

[7] TAMTÉŽ, s. 206.

[8] Podrobně viz ŠKARPOVÁ, Marie: *Roráte karlo-arnoštské. Kapitola z historie českých obrozenských mystifikací.* Slovo a smysl 14 (2017), s. 28, s. 115–140, zde s. 133–134.

[9] Podrobně viz Lhotský, Josef: *Rorátní mše svaté v Čechách.* Rádce duchovní. Časopis kněžstva česko-slovanského, I (1894), s. 69–70.

[10] TAMTÉŽ, s. 123–124.

[11] MIKULEC, Jiří: *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*. Praha, Lidové noviny, 2000, s. 13–18.

[12] Dostatek svědectví viz KONRÁD, Karel: *Dějiny posvátného zpěvu staročeského od XV. věku do zrušení literátských bratrstev.* Praha, Dědictví sv. Prokopa, 1893, nověji a podrobněji MIKULEC, Jiří: *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*. Praha, Lidové noviny, 2000, s. 13–18.

[13] *Pravidla liter. bratrstva v Polné*. Ed. KONRÁD 1893 (op. cit.), příloha č. 6, s. XVII–XIX.

[14] Podrobně viz MAŇAS, Vladimír: *Hudební aktivity náboženských korporací na Moravě v raném novověku*. Disertace, Ústav hudební vědy, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno, 2008, s. 70–72.

Zároveň, v rámci širšího úsilí, se zejména jezuité věnují péči o lidový duchovní zpěv a podobně jako v sousedních zemích se ujímají iniciativy ve vydávání kancionálů. Byla zdůrazňována záliba Čechů ve zpěvu[15] a starobylost této tradice.[16]

V této souvislosti by nás mělo zajímat, do jaké míry se jezuité podíleli na rozvoji českých rorátů a jejich místních tradic. Jezuité obecně rádi podporovali a usměrňovali jakékoliv místní zvyklosti, často v součinnosti s farnostmi a jinými řády. Zároveň jim byl ale dán monopol nejen na vyšší školství, ale také na provádění cenzury a na tisk nových kancionálů.[17] Nevíme zatím o žádných veřejných gestech podpory českých rorátů. Spíše můžeme pozorovat, že ve všech městech, kde jezuité působili (což většinou byla významnější centra),[18] byla tato tradice intenzivně pěstována, zpívána podle zděděných nebo nově přepisovaných zpěvníků a organizačně vedena literáty, mezi nimiž rostl podíl absolventů jezuitských škol. Takovéto příklady, o nichž svědčí dochované prameny, můžeme najít v Praze, Hradci Králové (viz dále v kapitole XIX), Kutné Hoře, Klatovech[19] nebo Březnici.[20]

České roráty představovaly velký textový soubor, starý několik generací, který získával stále silnější pamětní funkci, ovšem zároveň také jazykově i věroučně zastarával. Již v předbělohorské době se vyskytly konflikty mezi literáty a reformačně orientovanými kněžími, kteří vyjadřovali nelibost s texty rorátů a vyzývali k jejich změnám.[21] Předpokládáme, že v době rekatolizace mohl být právě tento druh konzervativismu literátů využíván k získání sympatií pro pojetí rekatolizace jako návratu k „staročeské pobožnosti". Podobný proces je zaznamenán v případě obnovy starých poutních míst, pěstování starých českých písní,[22] nebo staroutrakvistického eucharistického kultu, včetně pozitivně přijímaných návratů zabavených monstrancí.[23] Ať již hrál tento ohled roli významnější, nebo jen okrajovou, české roráty byly pěstovány dále, ovšem jejich vývoj již nijak výrazně nepokračoval. Většina dobových pramenů naznačuje, že s nimi bylo zacházeno jako s dědictvím předků a texty se přestaly vyvíjet – uvážíme-li, že pocházejí z poloviny 16. století, pak na dobrá tři staletí.

Tématem, které nelze opomenout, jsou ovšem v pobělohorské době úpravy starších textů, mezi nimi cenzura. Požadavek věroučné cenzury kostelních knih, pokud byly nekatolického původu a stále používány, byl uskutečňován zdlouhavě a nepříliš koordinovaně. Zvláště v počátcích rekatolizace v letech třicetileté války docházelo k ničení celých literátských knihoven, většinou z iniciativy správců farností nebo patronátních úředníků, jako se stalo v Sušici[24] nebo v Kutné Hoře.[25] Častým případem jsou i nám již známé vyřezané části rukopisů (viz v kapitolách VI a VIII). V následujícím období bylo obvyklejší, že jezuitští a kapucínští misionáři procházeli literátské graduály, v nichž v zásadě vyhledávali jen doklady utrakvistického kultu „svatého Jana z Husince" a vybrané písně, přičemž sahali „jen k noži a k černidlu a nikoli k ohni" (Winter 1896).[26]

[15] MAŇAS, Vladimír: *Vulgus Bohemorum Musicae adictissimum. Music in the Recatholisation Strategies of the Czech Jesuits in the 17th Century*. In: KAČIC, Ladislav – ZAVARSKÝ, Svorad (ed.). Aurora Musas nutrit. Die Jesuiten und die Kultur Mitteleuropas im 16.–18. Jahrhundert. Bratislava – Trnava, Slavistický ústav Jána Stanislava SAV – Teologická fakulta Trnavskej univerzity, 2008, s. 209–214.

[16] Maňas 2008 (op. cit.), s. 52.

[17] K pojmu cenzura v raném novověku a situaci v českých zemích souhrnně viz ŠKARPOVÁ, Marie: *„Mezi Čechy k pobožnému zpívání náchylnými." Šteyerův Kancionál český, kanonizace hymnografické paměti a utváření katolické identity v 17. století*. Praha, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2015, s. 26.

[18] Jezuitské koleje byly založeny v Praze (Staré Město, Nové Město, profesní dům na Malé Straně), Březnici, Hradci Králové, Jičíně, Jindřichově Hradci, Klatovech a Kutné Hoře, z německojazyčných měst v Českém Krumlově, Chebu, Chomutově a Litoměřicích.

[19] Ke klatovským rorátníkům a jejich aktualizacím v 17. století viz CÍSLEROVÁ, Anna: *Klatovské rorátníky.* Diplomová práce, Ústav české literatury a komparatistiky, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha, 2020.

[20] Český rorátník z roku 1651, Březnice, Městské muzeum, sign. 579.

[21] Viz KONRÁD 1893 (op. cit.), s. 147, ze Slaného: *„R. 1609 stěžovali si čeští literáti do děkana, že jim v kázání po roráte nadal modlářů a pokrytců. Děkan oproti tomu v obraně své i toho se dotknul, že prý ‚v roráte mnoho je slov, který by se opraviti měla'."*

[22] Příkladem může být případ nového rozšíření písně *Hospodine pomiluj ny* v 17. století. Souhrnně SLAVICKÝ, Tomáš: *Píseň svatého Vojtěcha. Tradice písně „Hospodine pomiluj ny", svatovojtěšská legenda a pražský Slovanský klášter*. In: KUBÍNOVÁ, Kateřina a kol.: Karel IV. a Emauzy. Liturgie – text – obraz. Praha, Artefactum, 2017, s. 77–97.

[23] *„Opomíjeným dokladem proměny je však nejpozději od třicátých let 16. století liturgie, vytěsňující pomalu, ale jistě projevy eucharistické úcty ze svého středu. Návrat kultu Božího těla po roce 1620 do českého prostředí lze tak chápat jako důležitou, ač nepříliš zmapovanou kapitolu dějin pobělohorské rekatolizace."* HALAMA, Ota: *Vzestup a pád eucharistického kultu v české reformaci. Od Miliče z Kroměříže k Bílé hoře*. In: MUDRA, Aleš a kol.: V oplatce jsi všecek tajně. Eucharistie v náboženské a vizuální kultuře Českých zemí do roku 1620. Praha, Národní památkový ústav, 2017, s. 53–66.

[24] Viz KONRÁD 1893 (op. cit.), s. 348.

[25] ŠIMEK, Josef: *Zpráva o Kaňkovském graduále.* Památky archeologické a místopisní, 1891, č. 7–8, s. 461–463, zde s. 463.

[26] WINTER, Zikmund: *Život církevní v Čechách. Kulturně-historický obraz z XV.–XVI. století*. Praha, Česká akademie věd císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, II, 1896, s. 990.

Mezi rorátníky je znám případ jaroměřského speciálníku (1595) s cenzurními poznámkami Antonína Koniáše.[27] Pokud jde o změny v textech, prozatím můžeme poukázat na nevelké přípisy a náhrady provedené v 17. a 18. století ve starších rukopisech královéhradeckých,[28] nebo varianty v později přepisovaných rorátnících pražských (PořR 1688). V takto nastíněných souvislostech se nyní budeme podrobněji zabývat rorátníkem, který vznikl v sousedství významné jezuitské koleje, má reprezentativní formu a obsahuje většinovou (královéhradeckou) redakci se stopami cenzurních zásahů. Je to barokní rorátník psaný kutnohorským kantorem Vavřincem Vojtěchem Alexandrem, nyní uložený v Českém muzeu hudby.

Výpověď pramene:

Kutnohorský rorátník je tvořen sedmi rorátními oficii standardní královéhradecké redakce.[29] Provenience knihy je jistá, je popsána v dedikační předmluvě s datováním: „*Actum na Horách Kuttnach dne 25. 9bris 1671*." Pisatelem byl kutnohorský kantor Laurentius Adalbertus Alexander (Vavřinec Vojtěch Alexandri, 1614c–1689),[30] který „tyto Rorate s pobožnými zpěvy" věnoval literátskému bratrstvu kutnohorského kostela sv. Jakuba. Pozdější osudy rukopisu částečně osvětluje hudební spisovatel a sběratel Václav Juda Novotný,[31] který popisuje Alexanderův kutnohorský rorátník a zmiňuje se o jeho koupi „v bývalém závodě starožitnickém na nábřeží"[32] – nicméně do sbírek Českého muzea hudby se dostal až další antikvární koupí (1953). Rukopis je psán na jednom druhu papíru,[33] který byl restaurován, a tak zachráněn před degradací.[34]

Ve srovnání se staršími rukopisy můžeme vidět, že úprava této knihy se vzdaluje od zvyklostí pozdně středověkých graduálů a má mnohem blíže k tištěným a rukopisným kancionálům 17. století. Především je typická jednobarevná úprava bez rastrování, v níž se veškeré zvýrazňování děje výhradně velikostí písma, tučností linek a kaligrafickými ozdobami. Zápis je členěn do apertur, takže notový řádek vždy pokračuje z levé stránky na pravou, což usnadňuje čtení a otáčení listů. Texty strofických písní jsou zapisovány průběžně pod noty do číslovaných řádků (viz obr. XII.2). Tam, kde délka textu přesahuje konec apertury, je podobně jako v dobových tiscích (Holan 1694) dávána přednost dopsání konce řádku do nejbližšího volného místa před nepohodlným otáčením uprostřed strofické písně (viz obr. XII.4). Podle úpravy a vizuální stránky jde tedy o skutečný barokní rorátník, ačkoli obsahuje nově zapsaný starý repertoár.

Vliv literárně kultivovaného prostředí je patrný na stylizaci Alexanderovy předmluvy, která se vyznačuje květnatým básnickým stylem, apostrofami čtenáře, exaltovanými apely na jeho patriotismus, jakož i jinými prostředky dobové rétorické školy.

> *Slovutné a mnohovzácné Poctivosti a Opatrnosti Pánům literátům vzácného a slavného choru na Horách Kuttnách, Pánům a Patronům mně laskavě příznivým.*
>
> *Rok tento 1671 ve všech věcech šťastný a prospěšný, s rozhojněním v mysli a srdci jejich k oslavení Pána Boha Všemohoucího, vroucné horlivosti a s prodloužením jak v roce tomto, tak i za jiná mnohá léta V^ašich M^ilo^stí dobrého zdraví upřímně a věrně žádaje, vinšovati nepřestává.*

[27] Popis pramene a cenzurních zásahů viz LIMUP.
[28] Viz dále v kapitole XIX.
[29] Popis rukopisu a katalog repertoáru viz ŠTEFANCOVÁ 2023 (op. cit.), s. 83–88.
[30] Ověření životních dat viz TAMTÉŽ, s. 88.
[31] NOVOTNÝ, Václav Juda: *Padesát let české hudby. 1848–1898. Úvod. Rozvoj hudby v Čechách od dob nejstarších až do r. 1848*. In: Památník na oslavu padesátiletého panovnického jubilea Jeho Veličenstva císaře a krále Františka Josefa I. Vědecký a umělecký rozvoj v národě českém 1848–1898. Praha, Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1898, s. 3–15, zde s. 9.
[32] Viz ŠTEFANCOVÁ 2023 (op. cit.), s. 20.
[33] Papír jednoho druhu pochází z papírny v Podolí u Ledče nad Sázavou, podrobně viz TAMTÉŽ, s. 83.
[34] Snad při této příležitosti došlo k chybnému složení listů, popis viz TAMTÉŽ, s. 88.

Qui corde canit, bis orat.
Kdo srdcem spívá, dvakrát se modlí.

Zpívej tedy na čest Bohu a Stvořiteli svému, blahoslavené Matce Boží Panně Marii, ó ty slavný město Kuttná Hora! Zpívej a chválu Bohu vzdej, však srdečnovroucným pokáním a života napravováním, ó ty milá vlasti, v tomto svatým čase adventním! Zpívejme a oslavůjme Boha všickni společně, mladí i staří, mládenci i panny, i vy, malé dítky, tak, abychom všickni po tom zde časném, však nakrátko trvajícím zpěvu, onen radostný, veselý a na věky zpěv: „Svatý, Svatý, Svatý Pán, Bůh náš" v nebi se všemi svatými anjely zpívati mohli! Kteréhožto v nebesích zpěvu aby Bůh Všemohoucí, netoliko V[ašich] M[ilos]tí., ale také jiných věřících křesťanův, a tak všech nás, spolu oučastna učiniti ráčil, toho na modlitbách mých upřímně žádá, a sebe, i tyto RORATE s pobožnými spěvy, V:[aše] M:[ilosti] , že je vděčnou, laskavou a ochotnou myslí a tváří přijíti ráčíte, za to ve vší služebné poctivosti prosím.

K laskavé a dobrotivé V:[ašich] M:[ilostí] ochraně a opatrování poručena se činíc,
actum na Horách Kuttnách dne 28. 9bris A. 1671.
Na modlitbách trvající
Laurentius Adalbertus Alexander
p. t. cantor na Horách Kuttnách, mpria.

Styl této předmluvy nezůstává pozadu za literárními díly kutnohorských současníků a sousedů, především za *Starými pamětmi kutnohorskými* jezuity Jana Kořínka, které vyšly tiskem o čtyři roky později (1675).[35]

Vznik Alexanderova rorátníku spadá do doby intenzivního působení jezuitů v Kutné Hoře, které nemělo jednoduché začátky. Rekatolizaci tohoto horního města a jeho okolí byl přikládán nemalý význam,[36] ovšem situace, do níž bylo Tovaryšstvo povoláno, snad nemohla být nepříznivější. Kolej byla založena a stavba financována neoblíbeným mincmistrem Vilémem Vřesovcem (1626), ovšem až po jeho vlastním pokusu o mocenské řešení rekatolizace s pomocí vojska (1623). Ten však skončil naprostým neúspěchem, rozvratem města, poklesem těžby, a tím i vzbuzením pozornosti nejvyšších kruhů. Pozvaní jezuité nemohli zahájit svou činnost jinak než mírně a vstřícně a postupně usilovat o získaní sympatií obyvatel. Převzali vedení tří starých partikulárních škol a začali se stavbou koleje (zahájení 1666, otevření 1676), která se později stala centrem vzdělanosti s vyhlášenou úrovní hudební výchovy.[37] Soustředili do města významné osobnosti a působili na všechny vrstvy společnosti, a to jak péčí o chudé a nemocné, tak vzděláváním mládeže a konáním slavností, které se staly součástí životního stylu města.[38]

V době vzniku rorátníku pro literáty farního „Vysokého kostela" působily v Kutné Hoře dvě významné literární osobnosti. Krátce zde pobyl Jan Kořínek (1626–1680) jako kazatel a prefekt škol (1665, poté 1673–1675),[39] který sepsal a vydal *Staré paměti kutnohorské* (1675), významné dílo barokního patriotismu, určené pro české čtenářstvo.[40] Tato Balbínem ovlivněná kniha měla za cíl obnovit sebevědomí města i země po válečném strádání, dát pozitivně a optimisticky laděný příklad slavných předků a představit kutnohorské jako věrné Čechy a katolíky.[41] Když Kořínek vyzdvihuje zbožnost starých horníků, neopomene přidat vzpomínku na způsob zpěvu Rorate:

[35] STICH, Alexandr (ed.): *Jan Kořínek: Staré paměti kutnohorské.* Praha, Lidové noviny, 2000.
[36] Souhrnně viz LOUTHAN, Howard: *Obrácení Čech na víru aneb Rekatolizace po dobrém a po zlém.* Praha, Rybka Publishers, 2011, zde s. 185.
[37] Na význam kutnohorské koleje pro výchovu silné generace českých virtuosů na lesní roh upozorňuje Fitzpatrick, Horace: *The Horn & Horn Playing and the Austro-Bohemian tradition 1680–1830.* London, Oxford University Press, 1970, s. 50.
[38] Srov. HANUŠ, Bohumil: *Dějiny a působení jezuitského řádu kutnohorského.* Kutná Hora, Kuttna, 2012, s. 7–9.
[39] Životopisná data a působiště viz https://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/l.dll?hal~1000101710 [2025].
[40] Souhrnně viz VANĚK, Vojtěch – KROUPA, Jiří K.: *Kutná Hora v době baroka.* Praha, SOA v Praze, 2005, s. 154.
[41] ŠŤASTNÝ, Radko: *Kutná Hora literární. Antologie z děl kutnohorských spisovatelů.* Praha, HQ Kontakt, 2003, s. 33–34.

„Netoliko pak tak říkali, ale i tak dělali: skutek s slovy se srovnával. Chceš-li slyšeti, jak Boha svého a jeho svaté ctívali? Mnoho o tom v brzo příštích Handštáních uslyšíš, nyní něco málo z šedivých pamětí navrhnu. Staří horníci všichni, kdo jen mohl, i v ten všední den, na Maturu, tj. ranní mši (která se hned po zvonění na klekání, jak zasvitlo, slouží-vala) se scházívali. V čas adventní, na Rorate, hned jak 12 hodin udeřilo, chodívali; a tu libé písně o Příští a Vtělení Páně, literáti z graduálů (za drahé peníze koupených), jiní pak z kancionálů, někteří taky z paměti, za některou hodinu prozpěvovali."[42]

V Kutné Hoře působil v době vzniku rorátníku také básník a hymnograf Fridrich Bridelius (Bedřich Bridel, 1619–1680),[43] který byl činný při zdejší koleji jako misionář (1666–1671 a opět 1673–1675).[44] Konkrétnější vazby kantora Alexandra s kolejí však prozatím neznáme. Nabízí se otázka, zda tento zpěvník s věnováním literátům nevznikl se záměrem nahradit starší zpěvníky, které se v Kutné Hoře nedochovaly[45] a možná padly za oběť „krutosti páně Vřesovcově",[46] ovšem od těchto událostí uplynulo téměř půlstoletí. V rorátníku nacházíme texty i nápěvy královéhradecké redakce, ale také dodatečné úpravy textů.

Výpověď repertoáru: zpívaná podoba a změny v textech

Mezi rorátníky 17. a 18. století je královéhradecká redakce častá, nikoliv však výlučná. Můžeme se setkat například s místními variantami či změnami (PořR 1688), pozdějšími přípisy (královéhradecké rorátníky, viz dále v kapitole XIX) nebo redukcemi oficií na dvě – nedělní a jedno všední (Pardubice 1712).[47] Inovativnějším typem rorátníku, rovněž přepsaného kantorem v městě s jezuitskou školou, jsou například *Roramina* z Březnice (1655) psaná Jakubem Claudiem. Obsahují jen jedno rorátní oficium s naznačenými možnostmi variant (interpolované písně, Patrem) a s písňovými náhradami částí ordinaria a propria.[48]

Kutnohorský rorátník rozhodně není nezajímavým opisem starých předloh. Díky přítomnosti soudobých nebo mladších přípisů ozřejmuje dobový přístup k zapsanému repertoáru a jeho praktické používání. Komentáře v marginálních poznámkách dokládají vynechávání některých písní. Jedná se vesměs o příklady pozdně středověkých cantií s melizmatickými ozdobami (např. *Chvála buď Bohu na výsosti,* f. 20v). Obecná praxe vynechávání některých písní je dosvědčena spíše nepřímo – přáním, aby se písně nevynechávaly, např.: „*ať se radějí spívá a neopouští*" (píseň *Divové se mnozí dáli,* f. 49v), nebo „*NB. opustiti není třeba, ale kdo umí, ať spívá.*" (píseň *V čemž spasení založeno*, f. 54v). Šlo zřejmě o nápěvy podobné oněm, které komentoval Komenský (*Kancionál*, 1615), když vynechával melodie, „… *které byly nesnadné, anebo jichž zpívati neumějí leč musici.*"[49] Dále se zde setkáme s redukcí chorálních gradualií. Podobná tendence zkracovat nebo úplně vynechávat tyto chorální zpěvy, které nedávaly prostor společnému zpěvu, mohly být při pomalém zpěvu zdlouhavé a jejich staročeské texty nesrozumitelné, byla obecnější. Je různě dosvědčena v jiných rorátnících 17. století[50] a v pozdější praxi 19. století již zdomácněla.[51] V Kutnohorském rorátníku se nacházejí celkem přesné pokyny k vynechávání (*non canitur,* f. 19r) nebo zkracování (*odtud,* f. 19v, *až potad*, f. 77r).

[42] KOŘÍNEK, Jan: *Staré paměti kuttno-horské*. Praha, Jiří Černoch, 1675, Knihopis 04344, s. 215–216.
[43] KOUBA, Jan: *Fridrich Bridelius (Bridel)*. In: Slovník staročeských hymnografů. Praha, Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., 2017, s. 56–64.
[44] Životopisná data a působiště viz https://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/l.dll?hal~1000099720 [2025].
[45] Viz LIMUP.
[46] O zničení kutnohorského českého graduálu psaného Janem Táborským a iluminovaného Fabiánem Puléřem (1559–1565) podává zprávu ŠIMEK, Josef: *Zpráva o Kaňkovském graduále.* Památky archeologické a místopisní, 1891, č. 7–8, s. 461–463, zde s. 463.
[47] Pardubický rorátník přepsaný Antonínem Felixem (1712), KNM IV C 6, náhledy viz *Manuscriptorium*.
[48] *Roramina,* Jakub Claudius, 1655. Březnice, Městské muzeum, sign. 579.
[49] Cit. podle. JIREČEK, Josef: *Hymnologia Bohemica. Dějiny církevního básnictví českého až do XVIII. století.* Praha, E. Grégr, 1878, s. 29.
[50] K variantnosti Graduale v klatovských rorátnících viz CÍSLEROVÁ 2020 (op. cit.), s. 37.
[51] Srov. ŠKARPOVÁ 2017 (op. cit.), s. 126.

Změny v textech, které směřují k detailům věroučného charakteru, jsou provedeny přípisy nebo přelepením. Typickou změnu představuje škrtnutá strofa písně: „*Pane Ježíši, dejž ať tento lid nynější, nechaje jiných zástupcův, hledí tvých předrahých zásluh*“ a její jiná verze v přípisu: „*Milý Pane Kriste, přispěj nám svou svatou říší, abychom tě hodně ctili, a s svatými tě chválili.*“ (f. 35v–36r). Podobný charakter má ucelený soubor změn v páteční sekvenci nadepsané *Proza o Božství a člověčenství Krista Pána*. Tato proza, součást královéhradecké redakce, je asi jediným příkladem skrytě polemického textu v rorátních oficiích. V některých rorátnících (Rakovník 1589)[52] měla dvě varianty s podobnými incipity.[53]

Text sekvence pochází z konce 16. století (poprvé MBolR Jana Kantora Starého 1572)[54] a podobně jako předchozí píseň obsahuje polemicky pojaté verše s výzvami, aby byla veškerá čest prokazována výhradně Bohu a spoléháno bylo jen na Kristovy zásluhy bez jiných prostředníků. Aniž bychom zabíhali do věroučných polemik 16. století, ze struktury rorátních textů je jasné, že tento text stojí na místě prozy k páteční votivě, a měli bychom se tedy zajímat o to, jakou část repertoáru v kolektivní paměti nahradil. Ve starém římsko-pražském ritu byla pro pátek doporučena votiva o sv. Kříži (viz v kapitole II), nebo o spoluutrpení (*de compassione*) Panny Marie, jejíž stálou částí byla sekvence *Stabat Mater Dolorosa* (viz v kapitole IV, přehled IV.2). V pražské katedrále se udržela tradice této páteční votivy *de compassione beatissimae Virginis* i po tridentské reformě. Je dosvědčena nejen v době vzniku Kutnohorského rorátníku (Pešina 1673),[55] ale i později v 19. století, kdy se při ní zpíval hymnus *Patris sapientia* a sekvence *Stabat mater dolorosa* a tato matura se zvykově nazývala „Sapienc“.[56] Slova nové české prozy můžeme číst jako obecnou polemiku, jejíž předmět není vyjádřen. Obsahuje však celkem explicitní nabádání a výhrůžky zlořečením, s neurčitými odkazy na starozákonní proroky. Soudobý znalec liturgie musel považovat takovýto liturgický text za konfliktní, teologicky nevzdělaný účastník rorátů spíše za dokonale nesrozumitelný.

O tom, že tato část repertoáru byla později považována za problematickou, vydávají nejlepší svědectví její náhrady v rorátnících 17. století. V královéhradeckých rorátech byla páteční proza nahrazena starou sekvencí *Světlo nejtajnější*, která byla dodatečně vepsána do rorátníků (viz dále v kapitole XIX), v klatovských rorátnících byla vypuštěna.[57] Také v pražských rorátnících byla celkem konsenzuálně nahrazována jinými celky.[58] Odlišný přístup můžeme vidět v kutnohorském rorátníku, kde došlo ke skutečnému cenzurnímu zásahu. Změny se týkaly jen kontroverzních detailů. Verše byly přelepeny papírovými štítky s nadepsaným „opraveným“ textem. Ten byl nově přebásněn, aniž by byl porušen smysl (nevyjádřených) biblických citátů, ovšem pasáže o zlořečení byly změněny na přísliby požehnání.

[52] Graduál, zimní část. Rakovník, Okresní muzeum, i. č. B 98. Popis viz LIMUP.
[53] *Připomínajme sobě slavné Kristovo Vtělení*, f. 113v–120r. Jiná proza: *Připomínajme sobě Pána Kristovo Vtělení*, f. 120r–126v. TAMTÉŽ.
[54] Další výskyt viz LIMUP.
[55] *„Singulis item septimanis Feria VI, post peractam Primam legitur Missa votiva de Compassione Beatissimae Virginis, caniturque a Bonifantibus: ‚Patris sapientia‘ et postea ‚Stabat Mater Dolorosa‘. Adesse tenentur omnes Praelati et Canonici ceterique Ministri …“* PEŠINA z Čechorodu, Tomáš: *Phosphorus Septicornis, Stella alias Matutina. Hoc est: Sanctae Metropolitanae divi Viti ecclesiae Pragensis majestas et gloria.* Praha, Jan A. de Dobroslavina, 1673, s. 697.
[56] **** Mše svatá „Sapienc“ nazvaná, která se v Praze v Arcibiskupském chrámu Páně sv. Víta každý pátek o hodině 8mé koná.* Časopis pro katolické duchovenstvo 12 (1839), č. 1, s. 198–200.
[57] Přípisy „*nespívá se*“, „*nihil*“, podrobně viz CÍSLEROVÁ 2020 (op. cit.), s. 34.
[58] Viz v kapitole XI.

Příklad XII.1: Přelepy s (cenzurními?) změnami v textech páteční prozy

HradR 1585		KutnR 1671
Proza: […] *Bůh slávy své nedá jinému,* *ale všecku čest dal Synu svému,* […]	přelep:	[…] ***Sláva budiž [Bo]hu moc[né]mu,*** ***Synu jeho mi[lé]mu*** […]
Píseň: *Bůh své slávy nižádnému* *z lidí, v světě smrtedlnému,* *nedá než Synu milému* *jakožto sobě rovnému.* […]	přelep:	***Kristus Pán chce býti slaven*** ***od nás také i veleben*** ***jakožto náš vykupitel,*** ***celého světa Spasitel*** […]
I chce tomu, aby každý *ze všech nás smrtedlných lidí* *ctil, velebil Krista Pána,* *jakž ctí, slaví Otce Boha.* […]	přelep:	***Poďmež tehdy všickni k němu,*** ***Vykupiteli našemu,*** ***žádaje za smilování,*** ***časné, věčné požehnání.*** […]
Proza: *Neb Kristus jest všechněch naděje,* *žádnéť stvoření tobě nic neprospěje,* *v kom pak koli kromě Krista složíš svou naději,* *zmejlíť tě, ta víra neostojí.*	přelep:	*Neb Kristus jest všechněch naděje* ***ve všech našich potřebách nám prospěje,*** ***kdožkoliv v něm svou skládá naději,*** ***nebude zahanben, aniž přijde k zoufání.***
Neb dí Písmo, že ten každý, *kdož doufá v člověka, jest zlořečený.* *Kristus potřel ďábla, aby každý v Krista doufal* *a skrz hřích nižádný sobě nezoufal.* […]	přelep:	*Neb dí Písmo, že ten každý,* *kdož doufá* ***v Boha, nebude zahanben.*** *Kristus potřel ďábla, aby každý v Krista doufal* *a skrz hřích nižádný sobě nezoufal.* […]
Píseň: *Kristus, živ jsa, za nás oroduje* *a skrze sebe k Bohu přistupuje.* *Pán Kristus sám cesta, také dveře jest,* *aniž jiné jméno kde pod nebem jest,* […]	přelep:	*Kristus, živ jsa, za nás oroduje* *a skrze sebe k Bohu přistupuje.* *Pán Kristus cesta, také dveře jest,* ***budiž Jménu jeho sláva, také čest.*** […]
Proza: *Kdo má v Kristu své doufání,* *má věčný život, Božské požehnání,* *i musíť Kristus Bůh býti, v nějž doufati máme,* *a v žádné stvoření doufat nemáme* Píseň: *Kdožť doufání má v stvoření* *bude zahanben, nedůjde spasení,* *neb dělá modlu sobě a Boha již se spouští,* *a tak dvojího hříchu již se dopouští.*	přelep: přelep: přelep: přelep:	*Kdo má v Kristu své doufání,* *má věčný život, Božské požehnání,* *i musíť Kristus Bůh býti, v nějž doufati máme,* ***té pravdy se strhovati nemáme.*** ***Kdož v Boha nemá doufání,*** *bude zahanben, nedojde spasení,* ***kdož se Boha a Svatých jeho všetečně spouští*** ***ten se hrozné ohavnosti již dopouští.***
Syn v nebi s Otcem věčný *učiněn v světě časný,* *aby vrátil, což byl ztratil* *synům Adam nešťastný.*		*Syn v nebi s Otcem věčný* *učiněn v světě časný,* *aby vrátil, což byl ztratil* *synům Adam* ***nevděčný****.*
Kdo má v něj své doufání, *máť věčný život, spasení,* *ale kdož doufá v stvoření,* *tenť nedůjde spasení.* […]	přelep:	*Kdož má v něj své doufání,* *máť věčný život, spasení,* *Ale kdož nevěří v něho* *tenť nedojde spasení.* […]
Píseň: […] *Onť sám byl beze vší poškvrny,* *člověk pak bez hříchu není žádný.* […]	přelep:	[…] *Onť sám byl beze vší poškvrny,* ***hříchu jest podrobený*** […]
Píseň: […] *Té milosti* *od Boha z výsosti* *došedše v Krystu Pánu,* *požívejmež jí s vděčností* *skrze víru pravú* […]	Přepis:	[…] *Té milosti* *od Boha z výsosti* *došedše v Krystu Pánu,* *požívejmež jí s vděčností* ***skrz naději silnou.*** […]

Možná se v budoucnu najdou typičtější příklady cenzurních zásahů nebo explicitnější příklady náhrady starých rukopisů za nové. Kutnohorský rorátník přinejmenším vybízí k zájmu o tento druh zásahů. Jeho upravovatel šetřil v maximální míře pamětní texty a odstranil z nich negativně formulovaná moralistická nabádání a pozůstatky polemik. Nahradil je jinými výzvami, snad obsahově obecnými a básnicky schematickými, ale takřka programově povzbudivě formulovanými.

Myslet si více o pobělohorské cenzuře bude možné až po kritickém zhodnocení většího vzorku upravených nebo nově přepsaných rorátníků. Ještě větší význam by mohl mít zájem o nově psané prameny vznikající v blízkosti jezuitských center (Březnice, Hradec Králové, Praha). Zároveň je třeba nespouštět ze zřetele, že v jezuitských i jiných školách byl podporován také nový typ zpěvu Rorate jako vokálně-instrumentálních zhudebnění latinských liturgických textů, které již nesouvisely s českými roráty a ve větších městech je postupně nahrazovaly.

◆ ◆ ◆

XIV.

Dlouhá cesta k tištěným rorátníkům

My pak všichni majíce cech s anjeli nebeskými a služebníky Božími proto, nebo jako oni čistí duchové, ustavičně patříce v tvář velebnosti Boží, v nebesích chválí veliké jméno jeho, tak i my v tomto smrtelném životě rádi chválíme Pána Boha našeho a jemu jakž umíme sloužíme…

Artikuly literátů mladoboleslavských, 1565[1]

Rorate nedělní, KNM II G 17 (1706) jako předloha k mladoboleslavským tiskům (1735, 1736, 1764, 1812)

- Rukopis na papíru, 72 folií, 12,5 × 18,8 cm. Vazba původní.
- 1 písař, 1706. Provenience: Čechy.
- Český rorátník nenotovaný.

[1] Viz WINTER, Zikmund: *Život církevní v Čechách. Kulturně-historický obraz z XV.–XVI. století*. Praha, Česká akademie věd císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1896, s. 33.

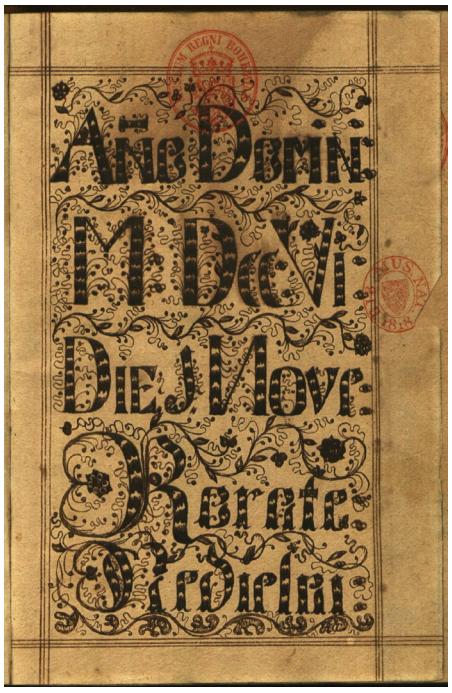

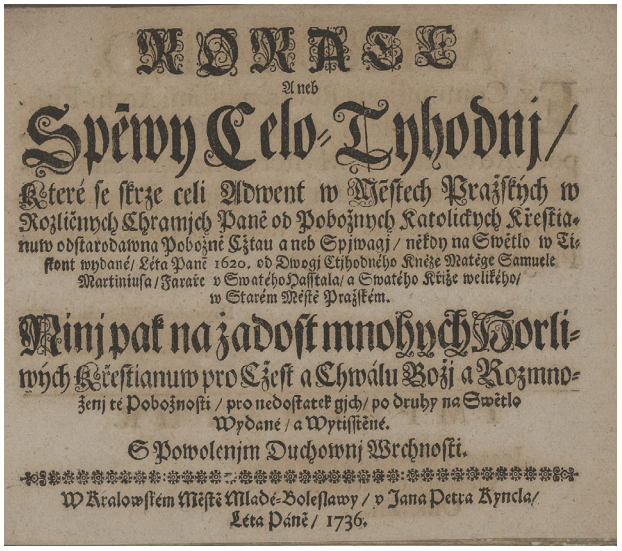

XIV.1 Titulní list rukopisu (1706) a tisku (1736, s. [I])

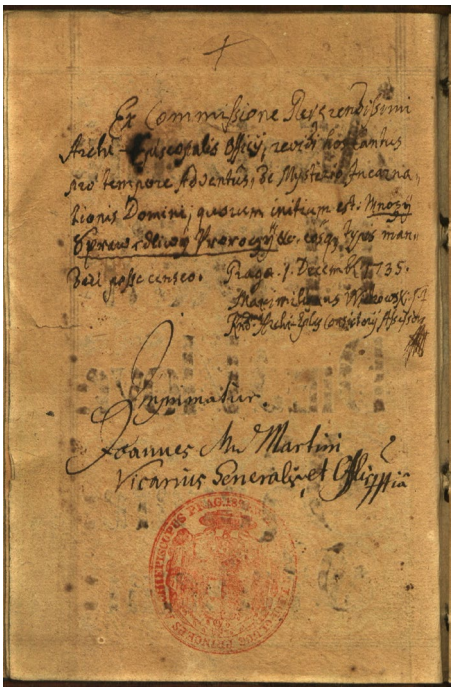

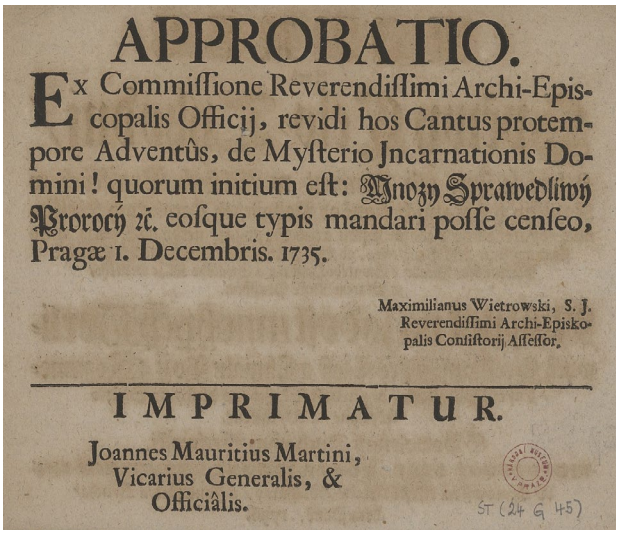

XIV.2 Povolení k tisku (M. Větrovský 1735, mladší imprimatur Jan M. Martini, p. [2v]

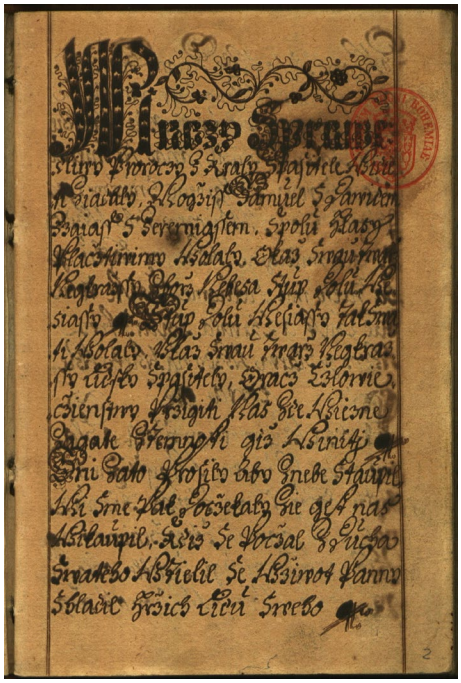

XIV.3 *Mnozí spravedliví*, rkp. f. [3r], tisk p. 1

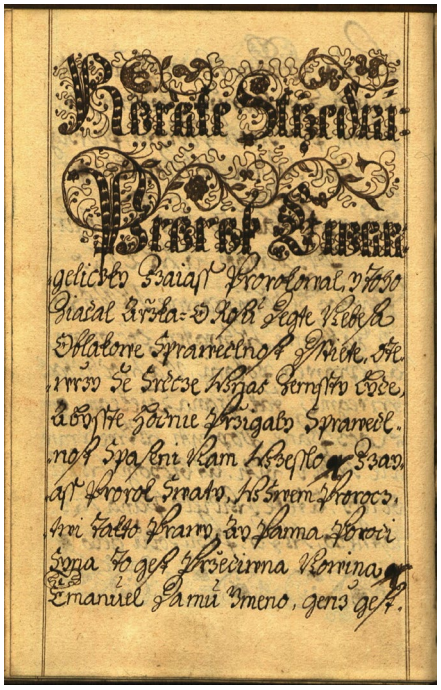

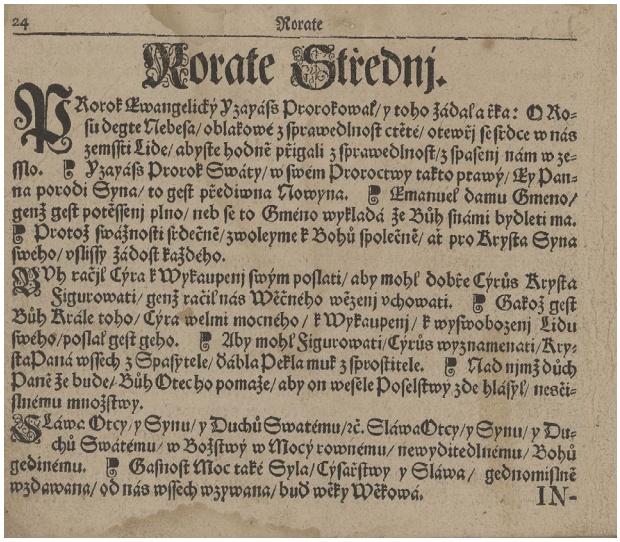

XIV.4 *Rorate střední,* rkp. p. [15v], tisk p. 24

Dlouhá cesta k tištěným rorátníkům

Šíření rorátů a rorátníků bylo dlouho záležitostí rukopisné kultury. Známe zatím jen jeden případ, kdy byly texty českých rorátů v 18. století vydávány formou nenotovaných zpěvníčků. V Mladé Boleslavi vyšly Rorate celkem čtyřikrát (1735, 1736, 1764 a 1812), a to u různých impresorů, kteří zrovna v městě hostovali. Díky potřebě získat povolení známe rukopisnou předlohu prvních vydání. Tou je jeden z mnoha nenotovaných příručních rorátníků, do něhož byly připsány fakulty, tedy zápisy o úředním schválení. Jedná se o celkem výjimečný případ, kdy se edice zachovala i se svou předlohou. Záznamy o pozdějších opisech a vydáních byly zapisovány také do starých notovaných rukopisů. Obracejí naši pozornost k jedné velmi stabilní a dlouhodobé místní tradici, která je dosvědčena v souboru mladoboleslavských rorátníků.

◆ ◆ ◆

První úplnou notovanou edicí českých rorátů byl královéhradecký prvotisk Jana H. Pospíšila (1823),[2] který byl připravován od roku 1817.[3] Snahy o rozmnožení (a také sjednocení) textů českých rorátů tiskem je však možné rozpoznat už o dvě století dříve. Z předbělohorské Prahy jsou známa dvě vydání (Závěta 1616, [4] Pardubský 1617[5]), z poválečné doby pak tisk pro novoměstský hlavní farní kostel sv. Jindřicha 1665.[6]

V Mladé Boleslavi se v roce 1735 usadil tiskař J. V. Kyncl[7] a ještě téhož roku připravil nenotované vydání rorátů,[8] které věnoval boleslavskému magistrátu. Podle obvyklé praxe vyjadřovala takováto dedikace poděkování za příspěvek na výrobní náklady.[9] Následujícího roku byl tentýž zpěvník vydán podruhé, tentokrát již s církevní cenzurou, novým datem (1736) a s upraveným titulem.[10] Místo dedikace obsahuje odkaz na praxi v Praze, odvolání na starou (nám neznámou) edici z roku 1620 a na její dávno rozebraný náklad. Zaštítění jménem pražského faráře Samuela Martinia z Dražova, který byl svého času mluvčím nekatolické emigrace,[11] lze vysvětlit snad jen snahou učinit dobrý dojem na generálního vikáře a cenzora Jana Mořice Martiniho,[12] který byl patrně spíše jeho

[2] ŠTEFANCOVÁ, Dagmar: *Rorátník*. In: Encyklopedie knihy v českém středověku a raném novověku, https://encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Rorátník [2025].

[3] ŠKARPOVÁ, Marie: *Vydání českých rorátů Janem Hostivítem Pospíšilem. Drobnička k recepci staré české hymnografie v 19. století*. In: Víno, ženy, zpěv. V(d)ěčné téma literárních dějin. Studie z literatury ad honorem Dalibor Tureček. FAKTOROVÁ, Veronika – PÁCALOVÁ, Jana – URVÁLKOVÁ, Zuzana (ed.). České Budějovice, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2017, s. 57–70.

[4] *RORATE aneb Starobylé spívání o vtělení Syna Božího* […], Jiří Závěta ze Závětic (ed.). Poprvé vydáno: Praha, Jan Schumann, 1616. Knihopis 17167 (jediný výtisk: Budapest (H) Országos Széchényi Könyvtár, sign. Lit. 541/1).

[5] *RORATE aneb Starobylé spívání o vtělení Syna Božího* […], Jiří Závěta ze Závětic (ed.). Praha, Matěj Pardubský, 1617. Knihopis 14880, digitalizát viz https://knihoveda.lib.cas.cz/Record/K14880?sid=64355813 [2025].

[6] *RORATE. To gest: Pobožní o Vtělení Syna Božího Spěvové, kteříž se v kostele s. Jindřicha v Novém Městě Pražském přes celý Advent na každý den vžívají. Přidáno jest k prospěchu duší všech v Pánu usnulých osadních i jiných tu odpočívajících oficium za mrtvé, jenž se po skončení Rorate, poslední den, jest před Štědrým Večerem obyčejně držívá. Vytištěno v Praze v Urbana Goliáše, léta Páně 1665.* Praha, Urban Goliáš, 1556. Knihopis 14881.

[7] VOIT, Petr: Dedikace (tištěná kniha). In: Encyklopedie knihy v českém středověku a raném novověku, https://encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Dedikace_(tištěná_kniha) [2025].

[8] *Rorate aneb Spěvy Celo=týhodní* […], Mladá Boleslav, Jan Petr Kyncl, 1735. Knihopis 19257.

[9] VOIT, Petr: *Jiří Vojtěch Kyncl*. In: Encyklopedie knihy v českém středověku a raném novověku, https://encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Jiří_Vojtěch_Kyncl [2005].

[10] *RORATE aneb Spěvy celo=týhodní* […] Mladá Boleslav, Jan P. Kyncl, 1736. Knihopis 14882. Praha, KNM, sign. 24 G 45. Digitalizát viz https://knihoveda.lib.cas.cz/Record/K14882?sid=64355813 [2025].

[11] Samuel Martinius z Dražova (1593–1639), člen utrakvistické Dolní konzistoře, později mluvčí pobělohorské luteránské emigrace.

[12] Jan Mořic (Johannes Mauritius, Johann Wenzel) Martini (1684c–1744), kanovník metropolitní kapituly, od roku 1731 generální vikář.

jmenovcem.[13] Potřetí byl tentýž zpěvník přetištěn v roce 1764,[14] tentokrát u tiskaře Josefa Emanuela Diesbacha během jeho dvouleté přítomnosti v Mladé Boleslavi (1763–1764).[15]

Přehled XIV.1: Tituly mladoboleslavských rorátních zpěvníků z let 1735, 1736 a 1764

1735, J. P. Kyncl
Rorate aneb Spěvy celo-týhodní, *které se skrze celý Advent od pobožných katolických křesťanův v chrámu Páně farnim na Nebe vzetí Panny Marie Král. krajského města Mladé-Boleslavy nad Jízerau od starodávna pobožně čtau a neb spívájí, pro čest a chválu Boží a rozmnožení té pobožností, nyní v nově na žádost mnohých ponejprv na světlo vydané. Ke cti a chvále vzáctného Magistrátu Král. krajského města Mladé=Boleslavy pánům mně milostiwě nachýlným připsané, a ode mně níže psaného impressora obětováné.* *Vytištěné v Mladé-Boleslavy, u Jana Petra Kyncla léta 1735.*
1736, J. P. Kyncl
RORATE aneb Spěvy celo-týhodní, *které se skrze celý Advent v městech pražských v rozličných chrámích Páně od pobožných katolických křesťanův od starodávna pobožně čtau aneb spívají, někdy na světlo v tiskont /!/ vydané léta Páně 1620. od dvojí ctíhodného kněze Matěje Samuele Martiniusa, faráře u Svatého Haštala a svatého Kříže Velikého v Starém Městě Pražském. Nyní pak na žádost mnohých Horlivých křesťanův pro čest a chválu Boží a rozmnožení té pobožnosti pro nedostatek jích po druhý na světlo vydané a vytištěné. S povolením duchovní vrchnosti.* *V Královském městě Mladé-Boleslavy, u Jana Petra Kyncla, léta Páně 1736.*
1764, J. E. Diesbach
RORATE aneb Spěvy celo-týhodní, *které se skrze celý Advent od pobožných katolických křesťanův v chrámu Páně farním vzetí Panny Marie Král. krajského města Mladé-Boleslavy nad Jízerau od starodávna pobožně čtau a neb spívájí. Nyní pro větší rozmnožení té pobožnosti v nově na žádost mnohých po druhý na světlo vydáné, ke cti a chvále nejsvětějšího Vtělení Syna Božího, též nepoškvrněné Matky jeho Panny Marie, ode mně níže psaného impressora obětované.* *Vytištěné v Mladé-Boleslavy, u Jozeffa Emanuela Diespacha, léta 1764.*

Během následujících třiceti let byl náklad rorátů patrně opět rozebrán, proto vyšel další dotisk. Ve válečném roce 1812 vyšlo vydání, ve své době již ojedinělé, nadepsané „*Rorate aneb Vraucné prospěvování katolických křesťanů o nestíhlém tajemstwí vtělení Spasitele světa Ježíše Krista*“[16] u dalšího hostujícího tiskaře Františka Aloise Jeřábka.[17]

Ve vydání z roku 1736 jsou otištěna povolení k tisku, která udělili jezuita Maxmilián Větrovský (1660–1737)[18] a generální vikář Jan Mořic Martini (1685c–1744).[19] Tato dvě imprimatur jsou ručně vepsána do rukopisného rorátníku z roku 1706 (viz obr. XIV.2). Díky tomu se tento běžný nenotovaný příruční rorátní zpěvník stává vzácným příkladem rukopisu, který třicet let po svém vzniku posloužil jako předloha k tisku, nebo alespoň k potřebnému schválení.

[13] S. Martinius z Dražova pocházel z Hořovic, rodištěm J. M. Martiniho byl Kladský Levín / Lewin Kłodzki).
[14] *RORATE aneb Spěvy celo=týhodní* […]. Mladá Boleslav, Josef Emanuel Diespach, 1764. Knihopis 14883.
[15] VOIT, Petr: *Josef Emanuel Diesbach*. In: Encyklopedie knihy v českém středověku a raném novověku, https://encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Josef_Emanuel_Diesbach [2025].
[16] *Rorate aneb Vraucné prospěvování katolických křesťanů o nestíhlém tajemství vtělení Spasitele světa Ježíše Krista*. Mladá Boleslav, F. Jeřábek, 1812.
[17] František Alois Jeřábek (*1766), člen početné tiskařské rodiny Jeřábků, sídlil v Praze, od roku 1820 byl tiskařem mladoboleslavského kraje. Produkoval různé druhy tisků, od kramářských tisků po tiskoviny Císařské královské učené společnosti. Viz VOIT, Petr: *Jan Karel Jeřábek*. In: Encyklopedie knihy v českém středověku a raném novověku, https://encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Jan_Karel_Jeřábek [2025].
[18] *PROBATIO. … Pragae 1. Decembris 1735. Maximilianus Wietrowski, S. J. Reverendissimi Archi-Episkopalis* [!] *Consistorij Assessor.*
[19] *IMPRIMATUR. Joannes Mauritius Martini, Vicarius Generalis, & Officialis.*

Výpověď pramene

Nenotovaný zpěvníček (KNM II G 17) je opatřen kaligraficky zdobeným titulem, který obsahuje pouze datum vzniku: *Anno Domini MDCCVI [1706], die 1. Novem[bris] Rorate Nedělní.* Tento název se nevztahuje k celé knize, nýbrž k prvnímu z oficií. Na dalších stránkách pak následují podobné nadpisy k jednotlivým dnům v týdnu. Zpěvník zaznamenává většinovou (královéhradeckou) redakci rorátů. Díky zachovaným aprobačním přípisům, které jej odhalily jako předlohu k mladoboleslavskému tisku, svědčí tato kniha o praxi volby předloh a jejich úředního schvalování. Kromě toho umožňuje sledovat dlouhodobou místní tradici repertoáru.[20] V případě Mladé Boleslavi tuto možnost rádi využijeme, víme-li, že nedatovaný mladoboleslavský rorátník z poslední čtvrtiny 16. století zapisuje v zásadě tutéž formu rorátních oficií jako pražské a královéhradecké prameny většinové redakce.[21] Podmínkou je však zájem o soubor podobných rukopisů, které byly ve starší literatuře různě označovány a někdy i zaměňovány.

Výpověď repertoáru: mladoboleslavské rorátníky a mladoboleslavské tisky

V rukopisném zpěvníku z roku 1706 a v tiscích, které z něj vycházejí, se nalézá sedm obvyklých rorátních oficií (neděle–sobota), z nichž každé začíná introitem a končí sekvencí. Ve srovnání s královéhradeckými a mladoboleslavskými rukopisnými rorátníky tedy obsahují jen části rorátů s účastí lidového zpěvu (Introitus, Kyrie, Alleluja, Prosa). Neodpovídají na otázku, zda se další chorální části vynechávaly (antifony před Rorate, graduale, Patrem a Sanctus), nebo byly určené literátům na kůru, a ve zpěvnících pro lid tedy postradatelné. Z hlediska uživatele rovněž nejsou typograficky rozlišeny texty určené k poslechu od částí ke společnému zpěvu (v pozdějších tiscích nadepisované *Choral* a *Píseň*) a na jejich místě jsou jen velké ozdobné iniciály.

Každá sestava má v tiscích jen dvě rubriky: *Rorate* a *Prosa*. Mohli bychom v tom vidět známku přizpůsobení pro dobovou formu tiché mše, pro niž stačily dva zpívané celky. Z hlediska liturgické formy byla tedy stará rorátní oficia strukturována v zásadě stejně jako mnohem kratší sestavy v moravských kancionálech (viz dále kapitola XVII) nebo v některých pramenech z českého venkova (viz dále kapitola XXI). Podobnou povahu měla ostatně i velká zásoba figurálních Rorate z 18. století (viz RISM), v nichž postačovala pro potřebu tiché mše (*missa lecta sub qua sit musica*) obvykle dvě moteta, případně dvě čísla cyklické skladby.

Skutečnost, že zpěvníček z roku 1706 je zkráceným výpisem z mladoboleslavských notovaných rorátníků, je důvodem k zájmu o místní tradici a její transformace. Mladá Boleslav, již od svého založení důležité správní centrum, byla v 16. století sídlem jednoho z dvanácti krajů království, a kromě toho i významným místem soužití utrakvistů a Jednoty bratrské. Mladoboleslavský sbor byl centrem, při němž sídlili přední bratrští hymnografové (Jan Roh, Jan Augusta), působila tiskařská dílna (Jiřík Štyrsa, Jindřich Šturm)[22] a byly tištěny kancionály, včetně prvního notovaného tisku na českém území (Weisse 1531). Hlavní farní kostel, pozdější děkanství Nanebevzetí Panny Marie, byl stavěn od 13. století a dokončen utrakvisty s patrociniem Matky Boží. Pěstování votivního oficia je v tomto mariánském kostele doloženo již nejstarším dochovaným latinským graduálem (Graduál Janíčka Zmilelého 1509),[23] v němž je patrný obsáhlý mariánský repertoár,[24] jakož i rubriky k adventním Rorate a celoročním sobotním mariánským votivám.[25]

[20] Teoretická východiska sledování redakčních celků a textových komunit viz CÍSLEROVÁ, Anna: *Klatovské rorátníky.* Diplomová práce, Ústav české literatury a komparatistiky, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha, 2019, s. 47–51.
[21] Mladá Boleslav, Okresní muzeum, př. č. 4/70a, sign. II A 4. Popis repertoáru viz LIMUP.
[22] VOIT, Petr: *Mladá Boleslav*. In: Encyklopedie knihy v českém středověku a raném novověku, https://encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Mladá_Boleslav [2025].
[23] Graduál latinský, Mladá Boleslav, Okresní muzeum, př. č. 1/70a, sign. II A 1. Repertoár viz LIMUP, náhled a popis výzdoby *Manuscriptorium*.
[24] *Rorate* (f. 218v) a *Salve sancta parens* (f. 282v), dále 13 tropovaných Alleluja *De beata virgine Maria* (f. 282v–288r) a 13 mariánských sekvencí (f. 390v–405v).
[25] Viz rubriky *De domina sabbatis diebus* (f. 26v), *In natiuitate beate marie et sabbatis diebus quando de domina seruitur, et in octauis eius* (f. 6r).

Památkou na utrakvistickou minulost kostela jsou doklady vzájemně propojeného mariánského a eucharistického kultu, především ikonografie gotické monstrance (1468)[26] a vnější výzdoba fasády s motivy kalicha, z nichž jeden byl v průběhu dějin zazděn a zase odkryt. Při obnově a sklenutí kostela po požáru (1566)[27] byly již vestavěny do původně zamýšleného gotického trojlodí prostorné renesanční literátské kruchty. Od roku 1554 stál v blízkém sousedství nový velký sbor Jednoty bratrské.

Současně s dostavbou kostela (1566) vznikly stanovy literátského bratrstva (1565)[28] a krátce nato (1571–1572) byly vytvořeny nové české kostelní knihy v pražské dílně Jana Kantora Starého.[29] První z nich je **český graduál** (MBolG 1571–1572) psaný na pergamenu (1571–1572).[30] V předmluvě Sixta z Ottersdorfu (1500–1583) je poznamenáno, že kniha byla pořízena z daru Kateřiny Militké.[31] Tato významná mecenáška města byla vdovou po měšťanu a soukeníkovi Petru Trněném Militkém, který od roku 1537 působil v městské radě.[32] Paní Kateřina po smrti svého manžela přispěla na zaklenutí kostela po požáru, jeho vybavení kruchtami (1566), a zároveň na stavbu městského špitálu (1566).[33] Výzdoba graduálu je dílem iluminátora Matouše Ornyse z Lindperka, který pracoval pro Jana Táborského a posléze pro Jana Kantora Starého.[34] V jeho portrétech je vyobrazena jak donátorka,[35] tak písař Jan Kantor Starý.[36] Tato pergamenová kniha byla připomínána jako místní pamětihodnost již kronikářem Jiřím Kezeliem Bydžovským (1576–1655), který v Mladé Boleslavi působil jako písař. Dodává, že tento graduál byl psaný v městech pražských, notovaný, „*i velmi pěkně figurami malovaný, na kterémž páter Josef kapucín velkou škodu udělal a mnoho archů z něho vyřezal*“.[37]

Do téhož roku 1572 jsou datovány dvě další iluminované knihy, které obsahují výhradně rorátní repertoár, pokaždé jinak uspořádaný:[38] poprvé jako adventní díl graduálu, podruhé jako jeden souvislý celek, jak je obvyklé v mladších rorátnících. „**Větší“ rorátník** neboli adventní díl dvoudílného graduálu (MBolG 1572)[39] je taktéž iluminovaný a později charakterizovaný střídavě jako kancionál,[40] graduál nebo rorátník.[41] V uměleckohistorické literatuře je právě tato kniha označena pojmem Rorátník mladoboleslavský.[42] Na předním přídeští najdeme předmluvu se záznamem, že i tento rukopis, stejně jako předešlý, byl pořízen nákladem Kateřiny Militké.[43] Je v něm zaznamenán celek českých rorátů, odpovídající budoucí většinové (královéhradecké)

[26] TAMTÉŽ, s. 204–207.
[27] BAREŠ, František: *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém*, 21: *Politický okres mladoboleslavský*. Praha, Česká akademie věd císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1905, s. 191–217.
[28] TADRA, Ferdinand: *Vznik a dějiny sborů literátův až do největšího rozšíření jich v SVI. a na počátku XVII. věku.* Cyril 13 (1886), č. 7, s. 54.
[29] Bibliografický popis všech knih viz FIDLEROVÁ, Alena – BEKEŠOVÁ, Martina a kol.: *Repertorium rukopisů 17. a 18. století z muzejních sbírek v Čechách,* II/2 (m–o). Praha, Karolinum, 2007, s. 590. Popis iluminací viz BAREŠ, František: *Mladoboleslavské kancionály*. Památky archaeologické a místopisné 14 (1889), s. 611–620.
[30] Graduál český Jana Kantora, Mladá Boleslav, Muzeum Mladoboleslavska, př. č. 2/70a, sign. II A 2.
[31] *„Poněvádž pak za panování urozených pánův, pánův pana Kundratha, pana Karla, a pana Adama bratří vlastních a nedílných Krajířův z Krájku a na Mladém Boleslavě* […] *nachází se poctivá vdova, paní Katheřina příjmím Militka Měšťka téhož města* […] *A nadto navše i knihu tuto chval Božích vše na svůj vlastní náklad spraviti a napsati jest poručila.* […] MBolG 1571–1572, f. 1r, předmluva. Transkripce viz LIMUP. Náhledy viz *Manuscriptorium* > Kancionál mladoboleslavský.
[32] *Kronika mladoboleslavská od Mistra Jiřího Bydžovského sepsaná*. KAMPER, Zdeněk (ed.). Mladá Boleslav, Městská rada mladoboleslavská, 1935, s. 37, 40, 42.
[33] NOVOTNÝ, František: *Kronyka Mlado-Boleslavská, od příští Čechů do země České až do novějších časů.* Praha, Josefa Fetterlová, 1822, s. 120.
[34] *Nová encyklopedie českého výtvarného umění-dodatky*. HOROVÁ, Anděla (ed.). Praha, 2006, s. 567.
[35] Viz MBolG 1571–1572, f. 29r. Vedle obrazu sv. Kateřiny je vyobrazena donátorka klečící před kalvárií, s páskou *Kateřina Militka.*
[36] Viz MBolG 1571–1572, f. 413v. Jan Kantor s knížkou v rukou klečí před krucifixem na návrší nad zabydlenou krajinou, s nápisem: *Delicta iuventutis meae, et ignorantias meas ne meminires domine: Jan Kantor anno aetatis 46.*
[37] *Kronika mladoboleslavská od Mistra Jiřího Bydžovského sepsaná*. KAMPER, Zdeněk (ed.). Mladá Boleslav, Hejda a Zbroj, 1935, s. 62.
[38] Popis všech rukopisů a údaje k datování viz LIMUP.
[39] Graduál de tempore et de sanctis (Jana Kantora menší). Mladá Boleslav, Muzeum Mladoboleslavska, př. č. 3/70a. Popis viz LIMUP.
[40] BAREŠ 1889 (op. cit.), FIDLEROVÁ – BEKEŠOVÁ 2007 (op. cit.).
[41] Popis v LIMUP obsahuje korektní název *Graduál de tempore et de sanctis (Jana Kantora menší), recte: Rorátník.*
[42] ŠÁROVCOVÁ, Martina: *Ikonografie českých renesančních iluminovaných rorátníků.* Clavibus unitis 2 (2013), s. 5–17, zde s. 8. Tamtéž přehled další literatury.
[43] *„Pánu Bohu všemohúcímu a všech věcí stvořiteli slavnému i věčnému, pokolení lidského ochránci laskavému, mocnému, moudrému a dobrému, ke cti a k chvále tyto duchovní písně jsou sepsané a zpravené, nákladem Katheřiny Milítké někdy měštky města tohoto Mladého Boleslavě nad Jízerou, a proto sou do chrámu tohoto oddány, aby lidé pobožní časy svými z dobrodiní, z milosrdenství a z přehojných milostí božských trojici svaté čest a chválu vzdávali, a jméno přesvatosvaté božské vždycky ustavičně ctili, slavili a zvelebovali. Stalo se za starších pánuov liter[á]tuov Martina Kašperského z Rájova, Vondřeje Bakaláře vod Sádlů, Víta Poličského kantora, a Václava Vacíka etc. léta páně 1572.*“ Předmluva, tamtéž, přední přídeští. Transkripce viz LIMUP a FIDLEROVÁ – BEKEŠOVÁ 2007 (op. cit.), s. 590.

redakci, ovšem zapsaný ještě bez interpolovaných písní. Ty jsou vypsány zvlášť, v kancionálovém přídavku rubrikovaném podle modů,[44] tedy podobně, jako tomu bylo ve starých latinských graduálech.

Tentýž obsah, ovšem jinak uspořádaný, je obsažen v třetím rukopisu, **„menším" rorátníku** (MBolR 1572), opět zdobeném desíti celostránkovými iluminacemi.[45] Ve starší literatuře je zván též Malý kancionál Martina Kašperského z Rájova[46] a nesprávně datován do roku 1565, což by jej činilo nejstarším z celé trojice knih. Letopočet, zapsaný v latinském chronogramu,[47] se však netýká data dokončení, nýbrž založení literátského bratrstva (1565, obnoveno 1605). Obsah tohoto rukopisu je totožný s předchozím (MBolG 1572), ovšem je již vypsán do souvislého celku s interpolovanými písněmi, tímtéž způsobem jako první české rorátníky (DvKr 1577, HradR 1585 a další).[48] Můžeme-li považovat za spolehlivé společné datování všech svazků do roku 1572,[49] stává se tento „menší" mladoboleslavský rorátník Jana Kantora jedním ze dvou prvních známých českých rorátníků. Druhý z nich, z Nového Města nad Metují (novoměstský), vznikl téhož roku v téže dílně.[50]

V souboru mladoboleslavských knih můžeme dobře pozorovat proces vydělování rorátů z graduálu, a snad i související nesnáze a nutné inovace. Nově uspořádaný celek českých rorátních oficií s mnoha vloženými písněmi byl patrně již tak velký, že bylo rozhodnuto samostatně jej svázat jako adventní díl graduálu, a zároveň (nebo s malým odstupem, ale ještě téhož roku) znovu přepsat a vyzdobit v jiném uspořádání. Kdyby se v budoucnu podařilo zjistit další podrobnosti k této prestižní objednávce pro Mladou Boleslav – navíc podniknuté v roce 1572, kdy Jan Kantor Starý převzal zakázky po Janu Táborském[51] –, možná bychom se mohli dovědět i něco více o tom, jak vznikla později osvědčená forma rorátníku.

„Menší" mladoboleslavský rorátník byl poté používán jako hlavní rorátní zpěvník, jak svědčí záznam o jeho převázání knihařem Václavem Sezemickým (1773)[52] a mladší přípis o jeho použití jako předlohy pro tisk v roce 1812.[53] Ještě v roce 1847 byl pořízen záznam o novém opisu („přepravení"), který potvrzuje, že v polovině 19. století byly zpívány roráty v Mladé Boleslavi podle téže předlohy: „*Přepravil podle nového způsobu dne 11. prosince 1847 Carel Nechanský toho času řiditel choru, a učitel děvčat; s varhanama byla doprovázka hned roku 1846 skrze Carla Nechanského zavedena*." [54] V mladoboleslavském muzeu se dále nalézají novější rorátníky z roku 1762,[55] torzo dalšího z téhož roku[56] a další z roku 1773.[57]

V případě Mladé Boleslavi, někdejšího významného centra hudebního tisku, se tedy v 18. století vytvořila silná místní tradice, v níž se nezávisle na Praze a Hradci Králové uchovávala tatáž většinová redakce českých rorátů. Tato paměť byla opřena o konkrétní rukopis ve funkci „editio princeps" a o jeho mladší nenotované opisy, z nichž se dochovalo Rorate

---

[44] *Počínají se písně o vtělení Syna Božího pána spasitele našeho Ježíše Krista* (f. 137r). Písně jsou strukturované a rubrikované podle tónin (*Písně adventní ut fa; Písně adventní ex re; Písně adventní ex mi*). Následuje malý výbor písní vánočních a jiných, nakonec patriamina.

[45] Mladá Boleslav, Muzeum Mladoboleslavska, př. č. 4/70a, sign. II A 4. Popis repertoáru viz LIMUP.

[46] KAMPER 1935 (op. cit.), s. XVI a dále s. 1 poznámek, poznámka č. 13.

[47] *„LIteratorVM fraternVs ChoraLIs neXVs, aVspICIa naCtVs, non eXIgVa CVra operaqVe* [=1565,] *d. Martini Kasparskii de Raiova coadiutore, vito policeno cantore, seD CasV teMporIs attrItVs [=1612],, seniorum hoc anno electorum studio,* [...]" f. 4r. *„Renovatus dum Rudolphus secundus, Hungariae & Bohemiae rex, romanorum Caesar VItaM DeposVIt [=1612],, et LVXo at taMen gInIc eVI; CVrsV ab VtroqVe seXV pIe Deo gratIas soLVente [=1765]; XXIII decembris, republicatus est TANDEM,* [...]". f. 4v. Transkripce viz LIMUP a FIDLEROVÁ – BEKEŠOVÁ 2007 (op. cit.), s. 591–592.

[48] Popisy pramenů viz LIMUP.

[49] Datování viz LIMUP.

[50] BAŤOVÁ, Eliška: *Znovunalezený novoměstský rorátník Jana Kantora Starého z roku 1572 s rukopisným kancionálovým přívazkem z druhé poloviny 18. století.* Clavibus unitis 3 (2014), s. 17–28.

[51] Více viz v kapitole IX.

[52] Přípis na f. 219r. Transkripce viz LIMUP.

[53] *„Tyto rorate byly v Mladé-Boleslavy v roce 1812 v cís, král. krajské tiskárně Pána Pána Františka Jeřábka pod správau Pána Jozefa Zwickla, toho času faktora, spolu ouda Pána Jozefa Richtra nově přetlačené, též také jména Pánů ctitelů těchto pobožných spěvů a zdejších Pánů měšťanů do této kníhy vtištěná."* TAMTÉŽ, f. 6r. Transkripce viz LIMUP.

[54] TAMTÉŽ, f. 7r. Transkripce viz LIMUP.

[55] Přír. č. 97/70a.

[56] Přír. č. 122/70a.

[57] Přír. č. 4/70a.

(1706) s vepsaným imprimatur. Později navíc poskytla zajímavou příležitost několika generacím hostujících tiskařů, což se zjevně nestalo v žádném jiném českém městě. Další zájem o tuto místní tradici by možná mohl přispět k lepšímu poznání vzniku českých rorátníků v sedmdesátých letech 16. století, a zároveň i ke sledování různých cest jejich uchovávání a aktualizování. V každém případě dokládá, že i v historii českých rorátů došlo k vzájemné interakci mezi rukopisy a tisky.[58]

Pohled na pozdně gotické klenby a renesanční literátské kruchty v děkanském kostele v Mladé Boleslavi, pořízené z daru Kateřiny Militké společně se souborem notovaných a iluminovaných rukopisů. Stav s vybavením kolem roku 1900 (Bareš 1905).

◆ ◆ ◆

[58] SMYČKOVÁ, Kateřina: *Rukopisné publikování od vynálezu knihtisku do konce 18. století.* In: *Pavel Raška: Kancionál založený ke cti a chvále Pánu Bohu všemohoutcímu (1774).* TÁŽ (ed.). Brno, Moravská zemská knihovna, 2017, s. 7–66.

XV.

Rorate a Salve v barokních kancionálech

Dvě věci se tedy zachovávají v paměti od Arnošta až podnes:
Rorate a Salve.
BALBÍN, Bohuslav: *Vita Arnesti*, 1664[1]

Český kancionál rektora Václava Šťastného, KNM V B 19 (1661–1684)

- Rukopis na papíru, 943 folií, 19,5 × 30 cm. Vazba s puklicemi původní opravená.
- 1 písař Václav Šťastný jinak Felix, v rozmezí let 1661–1684 (datované iniciály a chronogram).
- Provenience: Pardubicko, kantorská rodina Felixů.
- Český kancionál notovaný. Nota bílá menzurální a chorální rombická.
  Popis rukopisu viz Šolta1899.[2]

[1] *„… duo in quam hodie ab Arnesto usque retinentur: Rorate et Salve."* BALBÍN, Bohuslav: *Vita Venerabilis Arnesti (vulgo Ernesti), primi archiepiscopi Pragensis.* Praha, Arcibiskupská tiskárna, 1664, s. 83.
[2] Šolta, Antonín: *Kancionály psané vesnickými kantory z Chrudimska.* Chrudim, Stanislava Pospíšila zeť, 1899.

XV.1 *Preces. K času rannímu*, f. 22v–23r

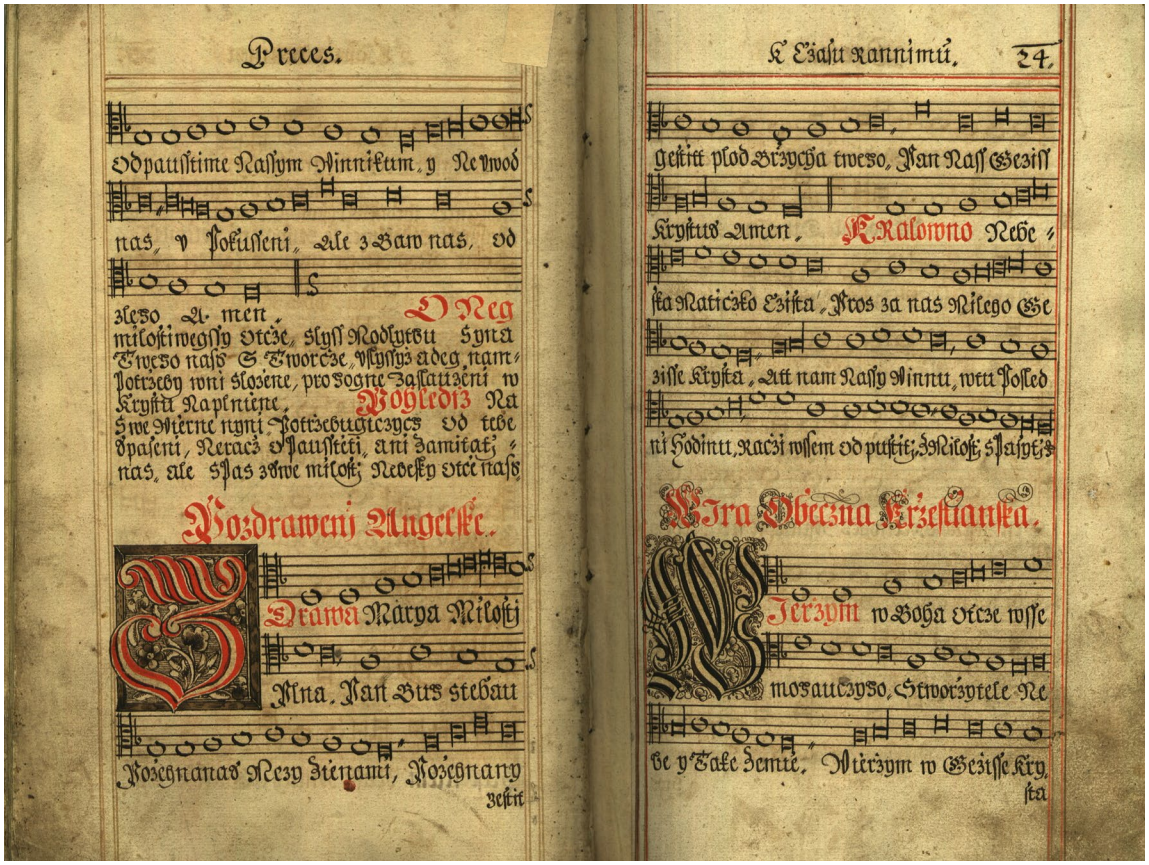

XV.2 *Pozdravení Anjelské*, f. 23v–24r

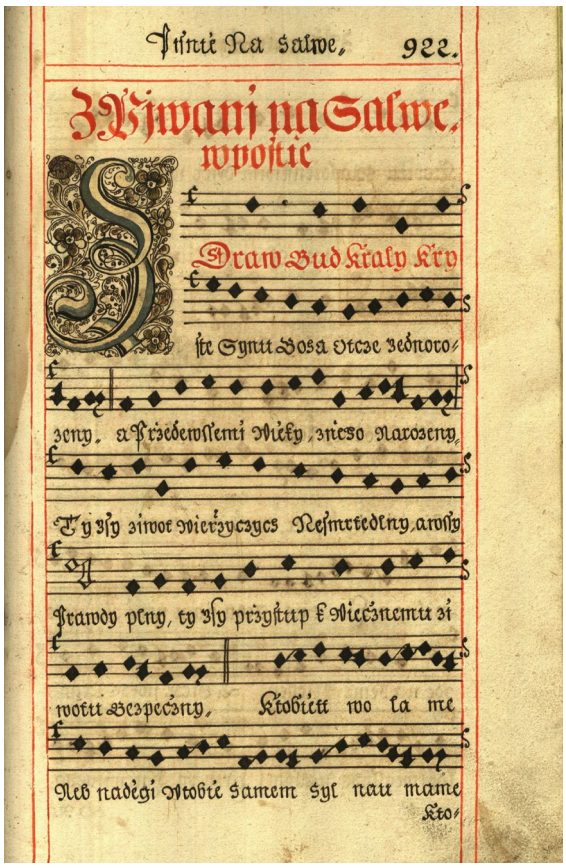

XV.3 *Zpívání na Salve v postě*, f. 922r

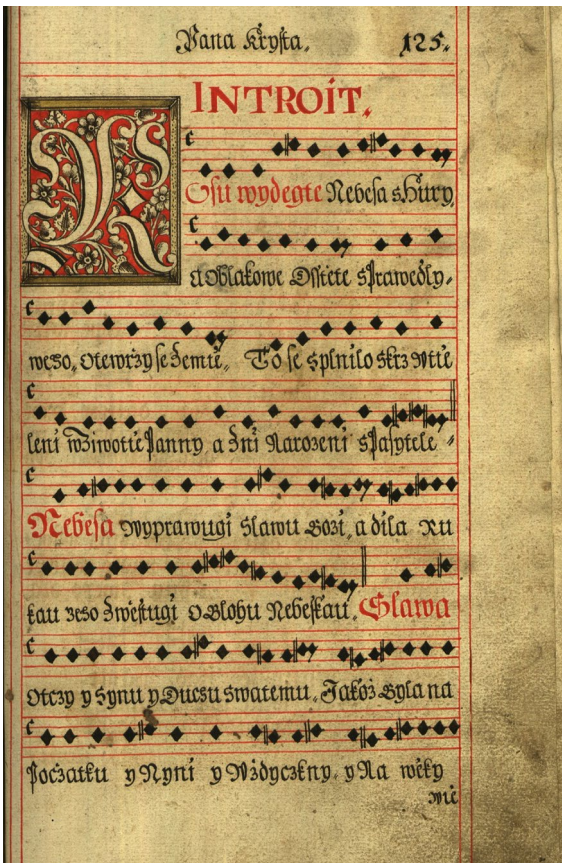

XV.5 Český introit *Rosu vydejte nebesa*, s incipitem nápěvu aktualizovaným podle *Graduale Romanum*, f. 125r

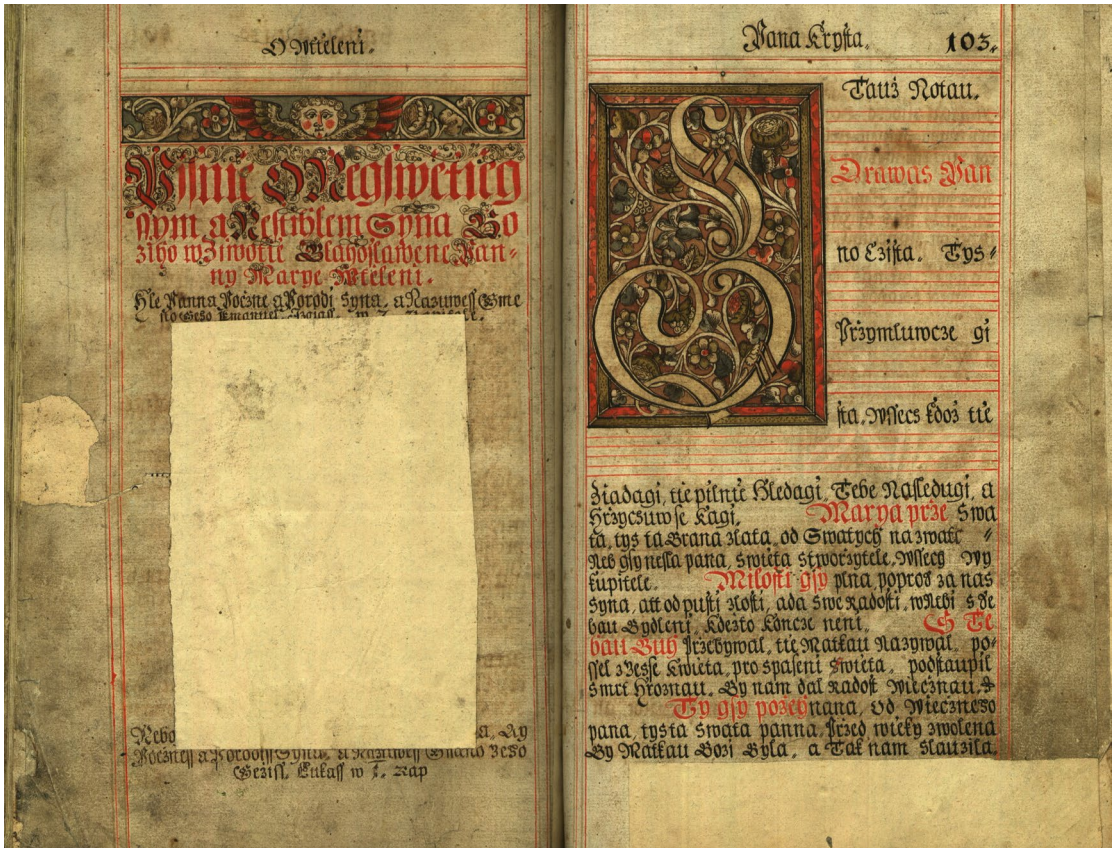

XV.4 Začátek adventních písní s vyříznutou iniciálou. Nenotovaná píseň je kontrafaktum *Ave yerarchia* se strofickým akrostichem, f. 102v–103r

XV. Rorate a Salve v barokních kancionálech

Zajímá-li nás, jak vypadala úplná zpívaná liturgie, do níž bylo zasazeno Rorate, musíme věnovat pozornost také praktickým kancionálům. Vytvářeli je zkušení kantoři doslova na míru místním komunitám. Barokní rukopisné zpěvníky jsou nejednou podrobnější než jejich tištění současníci a poskytují více informací o funkcích písní. Jen v Knihovně Národního muzea jsou jich desítky, od nenotovaných po pečlivě iluminované. Máme-li možnost připomenout si jeden z nich, volba padá jednoznačně na velký a mimořádně pečlivě iluminovaný kancionál rektora Václava Šťastného z východočeských Kunětic. Najdeme v něm zpívaný repertoár, související s tradicí rorátů, který nebyl zapisován do rorátníků ani graduálů.

◆ ◆ ◆

Rukopisné kancionály vznikaly ještě dlouho po vynálezu knihtisku[3] a často byly k vidění společně s tištěnými, protože byly často psány tak, aby se navzájem doplňovaly.[4] Již v 16. století vznikaly notované tisky, které nabízely souhrn všech potřebných zpívaných částí liturgie, jako byl utrakvistický Polonův 1584[5] nebo luteránský Závorkův 1602.[6] V době rekatolizace přinesl takovéto potřebné kompendium až Božanův *Slavíček Rájský* (1719). První úplnou oficiální příručkou k mimořádným zpívaným pobožnostem bylo vlastně až *Manuale* Jana N. Škroupa (1858).[7] Do té doby si museli ředitelé kůrů poradit sami, s pomocí starých českých kancionálů, nových latinských knih a rady přátel. Tehdy také vznikaly nejzajímavější kantorské uzuály a rukopisné zpěvníky.

Nejúplnější repertoár bývá shromážděn ve zvláštním typu praktických kancionálů, jaké pro své potřeby kompilovali městští a venkovští kantoři. Ti byli nenahraditelní obzvláště tam, kde nepůsobili literáti, a veškerý kostelní zpěv musel zajistit rektor školy se svými žáky nebo absolventy. Tato povinnost se během staletí transformovala, a to od prapůvodní funkce „cantora" a „succentora" místního kněžského kolegia přes sdružené povinnosti rektora partikulární školy, který často patřil mezi členy literátského bratrstva a nejednou i městské rady, až po další vývojovou fázi kantora-muzikanta. Na konci 17. století už takovýto rektor neboli „scholae et chori regens" za sebou obvykle míval studia na jezuitské nebo piaristické škole. Byl vybírán patronem kostela a zaměstnáván především proto, aby se svými žáky provozoval vokálně-instrumentální „kantorskou" hudbu, jejíž úroveň byla vizitkou dobře vedeného panství. Takto nastavené kompetence přežily zrušení patrimoniální správy (1781, 1848) a definitivně zanikly až zestátněním rakouských škol (1868).[8] Nejzajímavější univerzální kantorské kancionály pocházejí z konce 17. století, tedy z doby před obecným rozšířením vokálně-instrumentální hudby na český venkov. Dokládají stadium vývoje, kdy

[3] SMYČKOVÁ, Kateřina: *Rukopisné publikování od vynálezu knihtisku do konce 18. století.* In: Pavel Raška: Kancionál založený ke cti a chvále Pánu Bohu všemohoutcímu (1774). Brno, Moravská zemská knihovna, 2017, s. 7–66.

[4] ŠKARPOVÁ, Marie: *Rukopisný kancionál jako svébytné hymnografické médium 17. a 18. století. Několik předběžných poznámek.* Acta universitatis Carolinae, Philologica 3 / Slavica pragensia 42 (2014), s. 177–184.

[5] Popis a náhledy viz FMBM 047 (1584Pln).

[6] Popis a náhledy viz FMBM 037 (1606Záv).

[7] *Manuale pro sacris functionibus, quae per anni ecclesiastici decursum cum cantu celebrantur: Ad usum directorum chori et cantorum juxta rituale, missale et breviarium romanum.* ŠKROUP, Jan Nepomuk (ed.). Praha, Bellmann, 1858.

[8] Přehled této diskuse viz SLAVICKÝ, Tomáš: *From the Patrimonial to the Civic Standard of Music for All: The Transformations of Musical Institutions in Nineteenth-Century Bohemia and the Problems of Their Music-Historical Interpretation.* Arti musices 54 (2023), č. 2, s. 335–350.

byla ještě většina liturgických funkcí ve farních kostelích zajišťována zpěvem písní. Kancionál východočeského rektora Václava Šťastného, datovaný 1661–1684, je mezi nimi jedním z nejobsáhlejších a nejpečlivěji vypravených.

Barokní kancionály nám zprostředkovávají mimo jiné doklady o životě některých forem pozdně středověké liturgie, které se dočkaly v době reformace zjednodušení a veršovaných překladů do lidové řeči a mohou nám pomoci pochopit prameny mnohem starší. Týká se to také záznamu zpěvů, s jejichž úplnou podobou se nesetkáme ani v graduálech, ani v rorátnících. Obecně to jsou především zbytky oficia neboli denní modlitby, která byla od středověku držena i ve farních kostelích,[9] a péče o ni časem přešla z nižšího duchovenstva na kantory a žáky místních škol.[10] Na zbytky ranního oficia upomínají v českých rorátnících už jen různě velké soubory „Antifon před Rorate".

Jejich přítomnost a postupné mizení nám připomíná, že adventní matura byla od počátku propojena s pozdně středověkým votivním mariánským oficiem, které bylo až do reformy breviáře (1568) součástí ritu některých řádů, katedrál i farních kostelů. Ve středověké liturgii byla ještě samozřejmostí společná modlitba oficia před veřejnou mší, ovšem zároveň se stalo zvykem ji zkracovat, nejčastěji přiznaným konáním souběžných akcí v různých liturgických prostorech, což bylo běžné v liturgii východní[11] i západní.[12] Na někdejších misijních územích se zpěv žalmů ještě dlouho nahrazoval litaniemi s refrény ve vernakulární řeči,[13] v pozdně středověké praxi byl přesunut do soukromých přípravných modliteb kněze a v potridentské reformě radikálně zkrácen. Zvyk úplné denní modlitby laiků ve farních kostelích se rozšířil do střední Evropy až s hnutím „devotio moderna" v pozdním středověku.[14] Často se současně šířilo i votivní mariánské „officium parvum", o čemž jsme neurčitě informováni přítomností zmíněných „Antifon před Rorate" v mladších pramenech. Úplnou podobu tohoto „menšího" oficia zaznamenává rukopis *Cursus Mansionarium*,[15] jehož provenience z pražské mansionárie je nesporná, poté byl užíván utrakvisty.[16] Do českých rorátníků přešly z původního hodinkového oficia už jen zmíněné antifony, obvykle jedna pro každý den, a soubor veršů („*Veršíčkové*"), které se časem zkrátily na jednoduchou pobožnost zvanou klekání.[17] Moderní Orlova redakce (1921) má na jeho místě zpívanou modlitbu „Anděl Páně". [18]

V pozdějších pramenech můžeme sledovat tři dlouhodobě tradované zbytky zpívaného oficia, které jsou svázány s rorátním repertoárem. Vedle Antifon před Rorate v rorátnících jsou to úvodní modlitby („preces") a postní večerní zpívané pobožnosti Salve, které byly v liturgickém roce dlouho komplementární k adventním Rorate. Nejsou obsaženy v každém kancionálu, jen v těch podrobnějších.

---

[9] Příklady praxe zpívaného oficia (latinského) v městských farních kostelích ve 14. století viz Holeton David R.: *The Evolution od the Celebration opf the Daily Office in Utraquism: an overview*. The Bohemian Reformation and Religious Practice 8 (2011), s. 206.

[10] HORYNA, Martin: *Česká reformace a hudba. Studie o bohoslužebném zpěvu českých nekatolických církví v období 1420–1620.* Hudební věda 48 (2011), č. 1, s. 5–40, zde s. 7–8.

[11] Dva současné obřady v různých prostorech probíhají v liturgii sv. Jana Zlatoústého řeckého obřadu, když se koná za ikonostasem příprava darů (proskomidie) během lidové modlitby žalmů.

[12] Pozdně středověké misály dokládají zbytky sestav žalmů při přípravných obřadech kněze, kdy byly potichu recitovány, později v reformační a utrakvistické praxi radikálně zkráceny.

[13] OREL, Dobroslav: *Hudební prvky svatováclavské.* Svatováclavský sborník II (1937), č. 3, s. 42–54.

[14] Souhrnně viz Holeton, David R.: *The Evolution of the Celebration of the Daily Office in Utraquism: an overview*. The Bohemian Reformation and Religious Practice 8 (2011), s. 198–222, zde s. 206.

[15] Praha, NK, sign. XII F 2: *Cursus mansionarium* (Doksanský rukopis). Popis a náhledy viz *Manuscriptorium* [2025].

[16] Viz DOBNER, Gelasius (ed.): *Monumenta historica Bohemiae* III, Cursus Mansionariorum Metropolitanae Pragensis Ecclesiae. Praha, J. S. Clausner, 1774, s. 292–293.

[17] V Praze u Sv. Víta se i po zavedení restituovaných českých Rorate konala první rorátní mše jako tichá, „*s klekáním a s zvláštními modlitbami k Rodičce Boží a požehnáním Nejsvětějšího v ciborium.*" PEŠINA, Václav: *Rorate*. Časopis katolického duchovenstva 1843, č. 4, s. 747.

[18] Modlitba „Anděl Páně" s jednoduchým nápěvem D. Orla, jehož inspirací je chorální „tonus simplex", není součástí otisku *Staročeské roráty* (Orel 1921), nýbrž v Českém kancionálu (*Český kancionál.* OREL, Dobroslav, ed. Praha, Státní nakladatelství, 1921, s. 562). Na místech, kde se uchovala tradice přes 20. století, se zpívá každodenně před roráty.

Výpověď pramene: stále nejistý původ kunětického kancionálu rektora Václava Šťastného jinak Felix

Objemný notovaný a iluminovaný kancionál, který nás zajímá kvůli několika dokladům rorátní praxe, je nazýván *Kancionál kunětického rektora Václava Šťastného jinak Felix* (Bartoš 1926).[19] Patří do větší rodiny východočeských kantorských kancionálů z konce 17. století.[20] Jeho provenience je stvrzena kulatými razítky: *SIGILLUM ECCLESIAE KUNETICiENSISS S. Bartholomaei.* Pochází z kostela sv. Bartoloměje v Kuněticích, obce na břehu Labe při úpatí zdaleka viditelné „Hůry Kunětické". Tuto provenienci však důvodně považujeme za druhotnou, neboť Kunětice neměly v 17. století školu, a tedy ani rektora, jen filiální kostel sv. Bartoloměje přifařený k Sezemicím.[21] V době vzniku kancionálu patřily Kunětice k obcím, které odváděly desátek kantorovi a zpěvákům při pardubické farní škole.[22]

O starém kancionálu se v Kuněticích vyprávělo, že jeho písařem byl tesař. Tuto místní pověst zaznamenal již A. Šolta, který ji zároveň rozpoznal jako lidový výklad ornamentu srdce s tesařskou pilou (Šolta 1899).[23] Ten je ovšem spíše variací nadčasového lyrického symbolu zvaného „pila, která se zařezává do srdce dvorného milence" (Lehár 1990),[24] používaného už ve středověku[25] a ve výzdobě zpěvníků více než oblíbeného.[26] Tyto prvky malířské výzdoby, popsané ve starší literatuře, se již v rukopisu nenacházejí, což může svědčit o jeho poškození.

Písař a autor některých písní se podepsal akrostichem *WACZSLAW SSTIASTNÝ REKTOR*[27] a dále četnými monogramy *WF*, které odpovídají latinizované formě jména *Wenceslaus Felix.* Šolta (1899) jich vypočítává devatenáct s letopočty od 1661 do 1686 a píše, že kancionál vznikal 25 let.[28] Bartoš (1926) už uvádí jen data 1661–1684.[29] Je možné, ne však jisté, že tento rektor Václav Felix byl totožný s písařem jiného zpěvníku známého jako *Sborník písní třebešického kantora Václava Felixe Jankovského* (KNM II C 3) a psaného postupně v letech 1654–1697.[30]

Rodina Felixů je doložena v Pardubicích a okolí od 16. století,[31] později jako kantorský rod. Školními písemnostmi jsou Felixové doloženi v Rosicích (Jan Felix, 1674, Antonín Felix, 1680) a v Třebosicích (Antonín Felix, 1680).[32] S touto rodinou souvisí také rukopisný kancionál bohdanečský (KNM IV C 27), v němž je podruhé zapsána píseň s akrostichem[33] a darovací záznam z roku 1693 od Antonína Felixe.[34] Tento Antonín Felix, kantor rosický a pravděpodobně Václavův syn a nástupce (Šolta 1899) ,[35] je patrně tentýž, který později působil v Pardubicích a přepsal rorátník (1718).[36]

Kancionál rektora Václava Šťastného je objemný notovaný rukopis, kaligraficky psaný, rastrovaný a iluminovaný. Iluminace používají tři barvy (černou, červenou a imitaci zlata) a napodobují

[19] BARTOŠ, František Michálek: *Soupis rukopisů Národního musea v Praze*. Praha, Melantrich, 1926, díl 1, s. 251.
[20] Šolta, 1899 (op. cit.).
[21] K dějinám kostela a fary viz NECHVÍLE, Josef: *Sezemice, Dřítеč, Kunětice a Hora Kunětická*. Pardubice, F & V. Hoblík, 1882, s. 29–34.
[22] SAKAŘ, Josef: *Dějiny Pardubic nad Labem.* Pardubice, nákladem města, díl 3, část 2, Pardubice 1927, s. 144.
[23] *„Kolovala o něm pověst, že byl napsán jakýmsi mistrem tesařským, na jehož jméno se však již žádný v Kuněticích nepamatoval. Domněnka ta vznikla nejspíše u někoho, kdo všiml sobě iniciálky J několikrát v kancionále tom se opakující, v níž vykresleno jest srdce, jímž prochází tesařská pila."* ŠOLTA 1899 (op. cit.), s. 3.
[24] LEHÁR, Jan: *Česká středověká lyrika.* Praha, Vyšehrad, 1990, s. 110.
[25] *„Zvolil sem sobě milú, / ta tře mé srdce pilú. / Pila hřeže, ach bolí, a tvójť budu, kde jsem koli. / Srdéčko, divím se tobě, / že nechceš dbáci o sobě* […]", zpívá se již ve středověké písni *Dřevo sě listem odievá.* Ed. LEHÁR 1990 (op. cit.), s. 226.
[26] Podobné ornamenty jsou hojné v tiskařských štočcích kramářských písní, vyskytují se též v některých královéhradeckých rorátnících Josefa Padra.
[27] Akrostich v písni *Všech dobrých věcí Pane*, f. 582. Viz ŠOLTA 1899 (op. cit.), s. 3–4.
[28] TAMTÉŽ, s. 4.
[29] BARTOŠ 1926 (op. cit.), s. 151.
[30] KNM II C 3: *Sborník písní třebešického kantora Václava Felixe Jankovského*, (1654–97). Písně jsou věnovány většinou Pardubickým a Rosickým, autor podepsán na f. 76. Viz BARTOŠ 1926 (op. cit.), s. 73.
[31] Dům Felixův v Pardubicích, viz SAKAŘ, Josef: *Dějiny Pardubic nad Labem.* Pardubice, nákladem města, díl III, část 1, 1926, s. 62.
[32] TAMTÉŽ, díl III, část 2, s. 157.
[33] Na předsádce přípis Šoltův: *„Kancionál tento napsal Václav Šťastný, rector školní "*. Píseň s akrostichem Václava Šťastného se však vztahuje spíše k písni než k rukopisu.
[34] Na f. 231v zápis: *„Léta Páně 1693. Tento Kancionál jest přepsaný ke cti a chvále Boží, založení Chrámu P. Svaté Maří Magdaleny Poctivému Curu Literátskému ode mně Antonína Felyksa, téhož času cantora rosického."*
[35] Podrobně viz ŠOLTA 1899 (op. cit.), s. 10.
[36] KNM IV C 6: Rorate pardubického měšťana Jiřího Fr. Claudetia z roku 1718. Přípis na předsázce: *Sepsány tyto následující Rorate od Jiřího Fr. Claudetiusa, měštěnína m. Pardubic l. 1712 a nyní v nově přepsané od Ant. Felixa, t. č. třídníka J. M. C. Pardubského l. 1718.*

nákladné tisky. Přes jednotnou úpravu svědčí o rozmanitosti předloh. Jsou mezi nimi nápodoby historizujících iluminací, kopie tiskařských typů, kaligrafické formy i časté kolorované perokresby (cyklus křížové cesty). Úprava zpěvníku pokračuje v osvědčeném pořádku, tradovaném ještě z pozdně středověkých graduálů, se systémem červeného rastrování, iniciál a živých záhlaví. Nový repertoár je však zapisován již modernější úpravou, do nerastrovaných apertur. Týká se to především několika písní generálbasových a čtyřhlasých, především v repertoáru vánočním. Určitou syntézu starých a nových zvyklostí prozrazuje rovněž notace. Objevuje se zde chorální rombika (např. části agendy, f. 265), novověká kvadráta (např. f. 328) chorální notace transkribovaná do bílé rombiky (f. 329), kolorované rombiky s překreslenými tvary starých ligatur (f. 348 a dále) i bílá a černá menzurální nota s ligaturami (f. 268). Někdy jsou při přepisu z předloh ponechávány hranaté tvary starých menzurálních not (colory v hemiolách, f. 161), jinak převažuje bílá notace v kulatých (kapkovitých) tvarech. Archaické tvary jsou jednoduše přeneseny z menzurální notace do novodobé kulaté (breves a longy, ligatury, bílé noty spojené trámci), což se dělo velmi podobně i v soudobých tiscích (Šteyer 1683). Zdá se tedy, že písař byl obeznámen se všemi staršími notačními systémy, které byly ještě srozumitelné a používané. Melodické odkazy jsou uváděny i u notovaných písní, podobně jako v pozdějších tištěných kancionálech (Holan 1694, Božan 1719). Toto vše naznačuje, že se jedná o reprezentativní kancionál z přelomové doby, který uchovává mnohé osvědčené archaické formy (předpokládáme, že spíše vědomě než bezradně), ale zároveň svou redakční i grafickou úpravou předjímá některá řešení, která jinak známe až z pozdějších tisků.

Viděno z hlediska liturgických funkcí, je zpěvník uspořádán jako výpis z graduálu spojený s kancionálem, částečně i s agendou. Rozdělen je na písně při mši svaté (f. 449), O Velebné svátosti Boží a Obecní (f. 533), Modlitebné (f. 203), další díl mešních (f. 647) a modlitebných (f. 671), Za šťastné skončení a za mrtvé (f. 698), o Panně Marii (f. 717), o svatých (f. 747), na neděle (f. 868) a na katechismus (f. 908). Každá část liturgického roku má svou sestavu chorálních introitů a kyriamin, další části propria jsou nahrazeny výběrem písní, podle praxe ustálené v reformační i rekatolizační hymnografii,[37] s praktickými rubrikami (*Místo Prozy, Místo offertoryum…*). Poté jsou vždy zařazena menzurovaná či písňová Patrem a Sanctus. Jsou zde přítomny i parafráze Agnus, které ze starších novoutrakvistických pramenů vymizely. Nevíme, zda takto nákladně zdobený kancionál vznikal na objednávku patrona či donátora, aby reprezentoval kostel a obec, nebo naopak z iniciativy kantora, pro něhož mohl představovat určitý kapitál při konkurzu na lepší místo. Pro druhou z těchto možností svědčí zprávy o dodatečných darech kancionálů kostelům od členů kantorských rodin nebo o jejich dochování bez vazby na místo.

Výpověď repertoáru

Jak již naznačilo seznámení s formou a uspořádáním, představuje Šťastného kancionál vzácně podrobné kompendium chorálního a písňového repertoáru, se zjevným kontaktem se starší praxí. Proto má smysl hledat v něm doklady dlouhého života některých zpívaných pobožností, které se dlouhodobě tradovaly společně s Rorate, ale do graduálů ani rorátníků se nezapisovaly.

Soubor „preces“

Jitřní matura, jejíž adventní forma byla Rorate, začínala obvykle ranními modlitbami, které byly zbytkem matutina před maturou.[38] Patřily od středověku do základního paměťového repertoáru a zahrnovaly se pod souhrnný název „preces“.[39] U Šťastného jsou zapsány pod nadpisem: *O modlitbě Páně. Nejprv Otče náš, Zdrávas Maria, Věřím v Boha, Přikázání Boží, spolu což se od*

[37] SMYČKOVÁ, Kateřina: *Prameny k lidovému zpěvu při mši v 17. a 18. století.* Hudební věda 51 (2014), č. 1–2, s. 133–148.
[38] Více viz HORYNA 2011 (op. cit.), s. 15.
[39] K tématu preces souhrnně viz HORYNA, Martin: *Česká reformace a hudba.* Hudební věda 48 (2011), č. 1, s. 5–40, zde s. 16.

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázku z knihy České roráty a jejich půltisíciletý vývoj v notovaných rukopisech Národního muzea. .
Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.